

MC
110.554

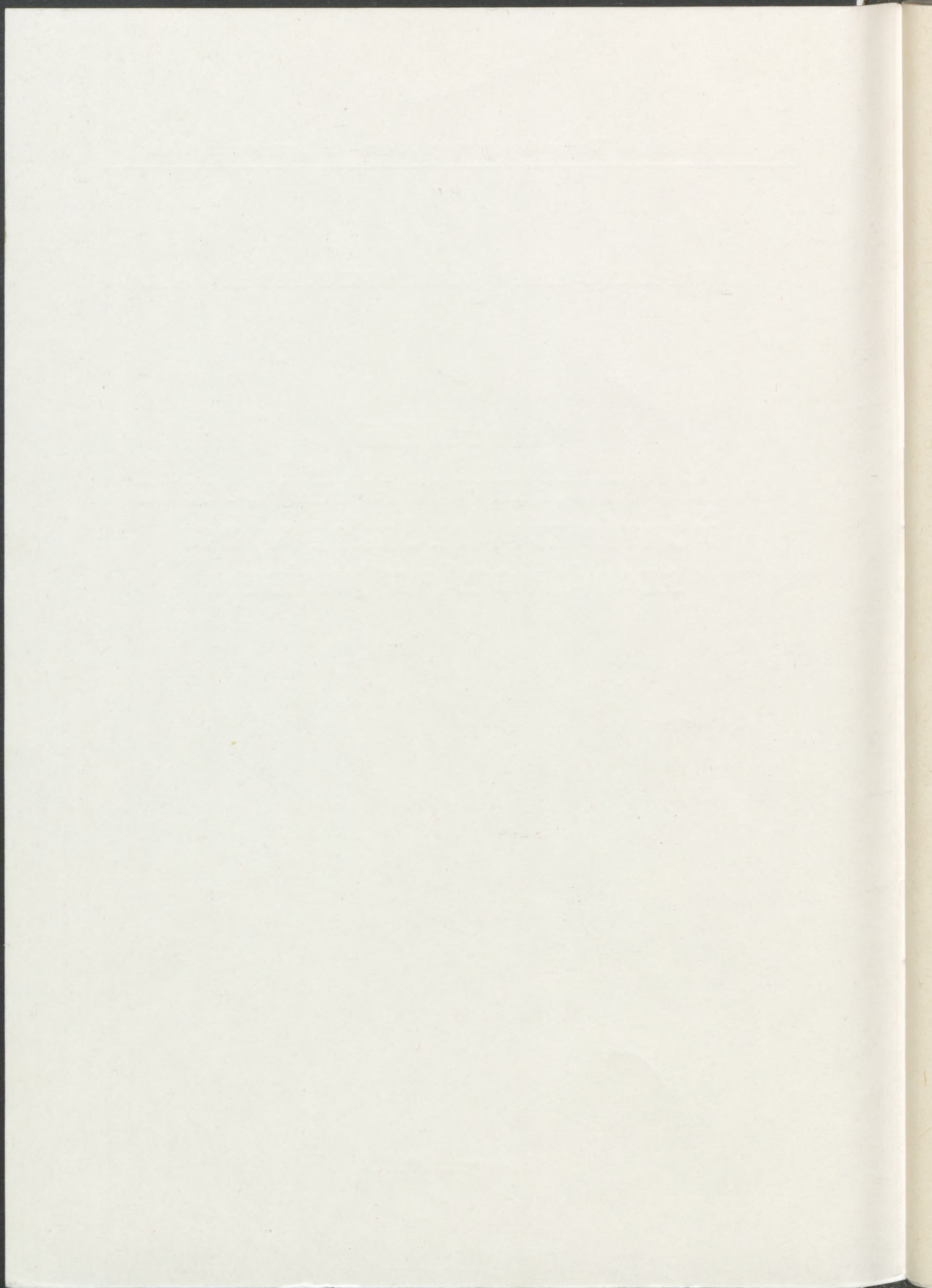
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

A JOGI FELELŐSSÉG- ÉS SZANKCIÓRENDSZER ELMÉLETI ALAPJAI

Kurucz Mihály

**A SZÖVETKEZETI JOGI FELELŐSSÉG
TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE A JOGI
SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN**

Budapest, 1990.

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

A jogi felelősség- és szankciórendszer elméleti alapjai

Dr. Kurucz Mihály

A SZÖVETKEZETI JOGI FELELŐSSÉG TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE
A JOGI SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

Készült az OTKA terhére folytatott, "A jogi felelősség-
és szankciórendszer fejlesztésének elméleti alapjai" c.
kutatás keretében (témafelelős Dr. Madarász Tibor),
"A szövetkezeti jogi felelősség alapkérdései" c. témában
(témavezető Dr. Domé Györgyné).

Budapest

1990.

Felelős: Dr. Györgyi Kálmán dékán

ISSN 0238-9754

ISBN 963 462 573 8

MC 110.554

7900

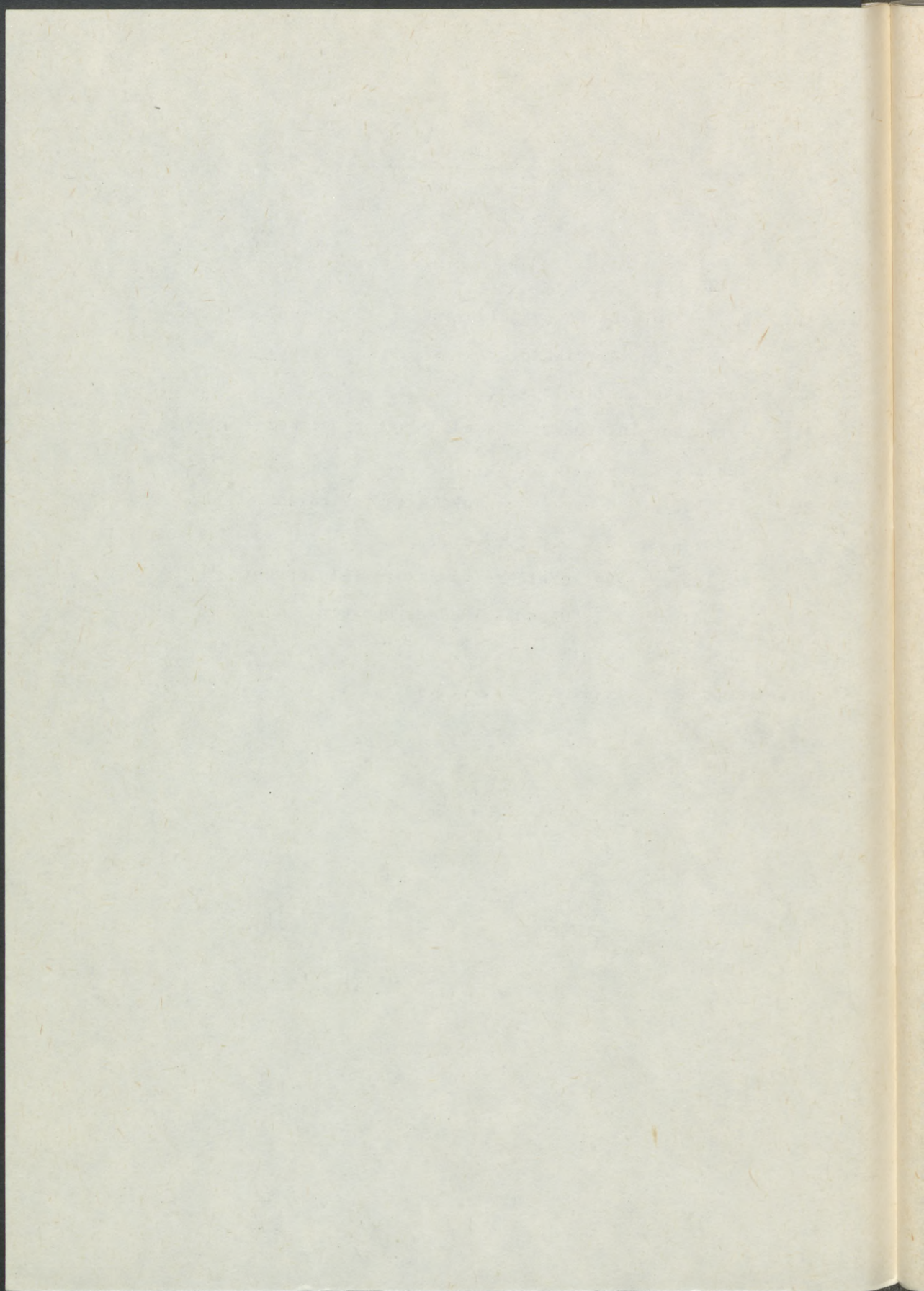
Készült az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
nyomdájában

(Budapest I., Gyorskocsi u. 5-7.)

Felelős vezető: Tóth Károly

TARTALOMJEGYZÉK

I.	Bevezetés	5 old.
II.	A jogi felelősség szabályozása az 1875. évi XXXVII. törvénycikktől az 1947. évi XI. tör- vénycikkkel bezárólag	11 old.
III.	Termékeny intermezzo - a földműves szövetkeze- tek	39 old.
IV.	Az 1950-60-as évek - a nagy kollektivizálás időszaka	49 old.
V.	Az ipari szövetkezetekre vonatkozó felelősségi szabályok az 1950-es és 1960-as években	75 old.
VI.	Befejezés helyett	83 old.
	Hivatkozások.....	87 old.

I. Bevezetés

A felelősség mai vitája nemcsak jogászok között folyik. Míg a jogban a laikus társadalomtudományi szakemberek körében - neoliberais reminiscenciaként - a helytelen döntéssel (nem feltétlenül jogellenes) járó helytállás (mint egyik véglet) is a felelősségi rendszer része, addig a jogi dogmatika utvesztőiben magát jól kiismerő jogászság egyes képviselői előtt csak a jogellenes, illetve a jog rendeltetésével ellentétes magatartásért való helytállás a felelősség része (másik véglet). A felelősség általában kötelezettség megszegéséhez, illetve rendeltetésellenes joggyakorláshoz fűződik. A jogi felelősség, jogi kötelezettség megsértéséből ered, jogellenes magatartást, vagy rendeltetésellenes joggyakorlást feltételez. /1.

A polgári jogi felelősség területén három, egymást követően feltűnő konstrukciós elv figyelhető meg, időbeli sorrendben: a vétkesség elve, kockázati elv, kárelosztás elve. /2.

A vétkességi elv és a kárelosztás elve között a kockázati elv képezi az átmenetet. A kárelosztási elv megjelenése egyben a polgári jogi felelősség hanyatlásához is vezet. /3. A vétkességi elven nyugvó felelősségi rendszer mögött a választás teljes vagy korlátozott szabadságának

elve huzódik meg, az alternatív lehetőségek, mérlegelés, választás, felelős döntés, a felelős döntésért vállalt személyes kockázatviselés gondolati ivén. A pusztán téves döntés helytállást igényel, a vétkes magatartáshoz kapcsolódó kötelezettségszegés, illetve rendeltetésseljes joggyakorlás a polgári jogi felelősséggé való átalakulást eredményezi.

A nagyvállalati termelési- és munkaszervezet kialakulásával megsokszorozódó veszélyhelyzetek kezelésére épül be a kockázati elv a polgári jogi felelősség rendszerébe.

Miközben az ugynevezett polgári jogi felelősség területén új elvként, a kár előre történő elosztását, társadalmisított kockázatviselést eredményező felelősségbiztosítási megoldások épülnek ki, a nagyipari üzemszervezeteken belül önálló életre kel a belső felelősség rendszere, mint ugynevezett kollektíván belüli felelősség. A kollektíván belüli felelősség fegyelmi vagy anyagi felelősség képében jelenik meg a tervgazdaságok nagyüzemeiben. A szövetkezetek belső intézményesülése történelmileg a tulajdonosi vezetési szervezet konszenzusos, az üzemi vezetési szervezet utasításos típusában épül ki.

A termelőszövetkezetek belső üzemszervezete a

hierarchizált üzemi vezetési- és munkaszervezet képében fejlődik, ahol a jogokat és kötelezettségeket felülről lefelé áramoltatják, a hierarchia lépcsőin lefelé haladva a puszta végrehajtói funkciók jelennek meg. Kiemelt szerepet kap a hierarchikus feladatmegállapítás, teljesítményértékelés és ellenőrzés. A termelési folyamatba fázisonként utasításokkal, eseti ellenőrzéssel avatkoznak be és a közvetlen utasítás hatalmával igyekeznek kikényszeríteni a munkavállalóból a teljesítményt. Szélsőséges esetekben a termelőszervezetek szinte teljes mértékben közigazgatási arcot öltenek.

A termelő típusú szövetkezetekben az ipari nagyvállalatok múlt századi modelljéből származtatott - elméletileg a neotayloriánus eszmerendszerben gyökerező - belső strukturalódás magától értetődően a nagyvállalati belső fegyelmezési rendszer, a kodifikált munkajog felelősségi rendszerének átplántálását eredményezi. A felelősség ilyen megfogalmazása logikus tükröződése a termelőszövetkezetek belső üzemi-, termelési-, vezetési és munkaszervezetének. A fegyelem jelentése az alávetésre koncentrálódik, amely megfelel az alattvalói jellegű munkavállaló magatartási attitűdjének, ahol a munkafegyelmet olyan kötőanyagként tekintik, "amely az irányító akaratnak való feltétlen alávetés segítségével egységes szervezet jellegét adja a tömegekből alakult személyösszességnek." /4.

Anélkül, hogy a felelősségi szabályok részleges ismertetésébe fognánk, pusztán a szabályok tartalomelemzése és mennyiségi vizsgálata is azt mutatja, hogy ott és amikor a szövetkezeti felelősség részletes jogi szabályozása megjelenik, egyrészt a hangsúly a termelőtipusu szövetkezeteken van, s ennek alapján a szabályozási kiinduló pont is a termelőtipusu szövetkezet, másrészt a szövetkezeti tagot terhelő fegyelmi és anyagi felelősségi szabályok tultengését figyelhetjük meg. A felelősségi szabályok e gyűjteménye a hierarchiában alávetett dolgozó tag munkaszervezeti fegyelmezését, engedelmességre kényszerítését célozza a belső, adminisztratív fegyelmi jog kiépülésével. Másfelől - az anyagi felelősség oldaláról - a kártelepítés és kárelosztás területén a szociális igazságosság (szociális jog) és teherviselő képesség függvényében a nagyvállalat és a vele szemben álló egyén, mint alkalmazott kárfedező képességének összevetésén keresztül rajzolódik ki az egyénhez rendelt, végkességhez kötődő korlátozott és a nagyüzemhez kapcsolts objektív felelősség.

A nem termelő típusu szövetkezetekben a jogi felelősségi szabályok igen sok színűek, a termelőtípusokhoz képest viszonylag foghíjasak. A felelősség nem feltétlenül elvi alapokon nyugszik, sokkal inkább a szövetkezetek belső életének változásaihoz, ágazati jellegükhöz kapcsolódik.

Rendkívül nehéz egységes szövetkezeti jogi felelősségről szólnunk abban az értelemben, hogy valamilyen univerzális jogi felelősségi rendszert találjunk.

A felelősségi szabályok által megcélzott személyek elsősorban a tag, mint munkavégző és munkavállaló, illetve a szövetkezet, mint munkaadó nagy szervezet. Másodlagosan jelenik meg a szövetkezeti belső szervek felelőssége a szövetkezet irányában. Belső szervezetek alatt itt elsősorban a vezetőség, illetve igazgatóság, továbbá a felügyelő bizottságok felelősségét értjük, de nem feledkezhetünk meg az ugynevezett önálló, belső vállalkozási egységek felelősségi viszonyáról sem. A fegyelmi jog a büntető hatalmat delegálja a szövetkezetre, mint egészre a deviáns tag-magán-személlyel szemben.

Az anyagi (kártérítési) felelősség a polgári jogi kártérítési felelősség alapjain felépített kárviselés, kártelepítés kérdésével van elfoglalva. Fel-fel tűnik a helytállási "felelősség" is, igaz jó szerivel buvópatakként viselkedik.

A belső vállalkozási formák kialakulása az igazgatási elvű termelési szervezet felbomlása a gyakorlatban a felelősségi problémákat ma már sokkal inkább a helytállá-

si felelősség problémájaként veti fel.

Tipikus, hogy a szemben álló felek azt sem tudják biztosan, hogy felelősségük milyen jogág, a szövetkezeti (anyagi felelősség), vagy a polgári jogi (kártérítési) felelősség kezein belül fogalmazható meg.

Amikor a szövetkezeti jogi felelősség szabályozásának történetét tárjuk fel, természetesen nyitva kell hagynunk a kérdést a tekintetben, hogy a régmúlt jogi szabályozása gondolkodott-e egyáltalán specifikus szövetkezeti felelősségben, különösen a mai fogalmaink szerinti jogi felelősségben. Ennek kapcsán tehát a következőkben a felelőség, illetve jogi felelőség terminus-technikusa alatt, a helytállási, szavatossági, továbbá a jogi felelőség mai fogalmi elemét takaró fegyelmi és anyagi felelőséget is értenünk kell. Ezzel témánkhoz is jutottunk.

II. A jogi felelősség szabályozása az 1875. évi XXXVII. törvénycikktől az 1947. évi XI. törvénycikkkel bezárólag

II. 1./ 1875-1947.

A szövetkezetnek nincs egységes jogi szabályozása. A szövetkezeti jogviszonyokat a Kereskedelmi Törvényen kívül az 1898. évi XXIII. tc. (Szövetkezeti törvény) is szabályozza. A jogi szabályozás fenti rendszeréből következően tisztázandó a Kt. és az Szvt. egymáshoz való viszonya. Általános szabály valamennyi szövetkezetre a Kereskedelmi törvény 223-257. §-ai, a részvénytársaságokra vonatkozó szabályok mögöttes alkalmazásával. Az Szvt. 1. §, illetve 48. § is úgy rendelkezik, hogy a gazdasági és hitelszövetkezetekre, valamint a Központi hitelszövetkezetre a Kt. rendelkezéseit az Szvt-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Az Szt tehát különös jogosztály a Kereskedelmi törvényhez, mint általánoshoz képest, Miután a szövetkezeteknek jogában áll az O.K.M.Sz. kötelékében az Szvt. szerint átalakulni és megalakulni, adott az elvi lehetőség minden szövetkezet tekintetében a Kt-en túl az Szvt. szabályai érvényesülésére.

A jogi felelősséggel kapcsolatos szabályok tulnyomó része az ugynevezett helytállási "felelősséggel" kap-

csolatos. A jogszabályokban nincs elkülönült anyagi felelősségi rész, a fegyelmi felelősség szabályozási igénye fel sem merül. A mai fogalmaink szerinti jogi felelősség rendszeréről nem beszélhetünk, legfeljebb egyes felelősségi szabályokról, amelyek az egyes fejezetekben külön kiemelés nélkül nyernek említést. Az ismertetésre kerülő jogszabályok a felelősség fogalmát egyaránt használják a helytállási és a kártérítési felelősségre bármiféle megkülönböztetés nélkül.

A tagok felelősségét másképp szabályozza a kereskedelmi törvény és másképp az 1898. évi XXIII. tc. (továbbiakban Szvt).

II. 1. 1./ A K.t. hatálya alá tartozó szövetkezetek tetszésére van bízva, hogy korlátlan vagy korlátolt felelősséggel alakulnak.

A Kereskedelmi Törvény szerint alakult korlátlan felelősségű szövetkezetek tagjai egyetemlegesen egész vagyonukkal felelnek, a korlátolt felelősségű szövetkezetek tagjai pedig, amennyiben az alapszabályok másként nem intézkednek, csak lekötött üzletrésük erejéig kötelezhetők. /5.

Az alapszabályban minden esetre meg kell állapítani, hogy a tagok a társaság kötelezettségeiért korlátlan vagy korlátolt felelősséggel tartoznak-e, és ez utóbbi esetben a felelősség törvényben meghatározott mértékén túl terjesztett terjedelmét.

A társaság hitelezői követeléseiket a tagok ellen csak a társaság vagyonára nyitott csőd befejezése után érvényesíthetik.

Aki fennálló szövetkezetbe lép be, felelős a belépés előtt keletkezett minden társasági kötelezettségért.

A kivált tagok és örökösök a társaság hitelezői irányában a kiválás időpontjáig keletkezett kötelezettségeikért a törvény 254. §-ában meghatározott elévülési időn belül az alapszabályukban megállapított mértékben felelnek. /6.

A szövetkezet alapszabályában rendelkezhet úgy, hogy egyes tagoknak korlátlan, másoknak korlátolt felelősséget állapít meg, tehát egy szövetkezetnél mind a két felelősségi forma egyszerre fennállhat. Működése során a szövetkezet az alapszabály módosításával megváltoztathatja a tagi felelőség mértékét: egyfelől az üzletrész felemelésével és leszál-
litásával a korlátolt felelősségű szövetkezeteknél, másfelől módosíthatja a tagi felelősséget korlátolt formából korlátlaná és fordítva.

A belépő tag felel a társaságnak a belépés előtt keletkezett tartozásaiért is. Kivált tag vagy örökösök a kiválás időpontjáig keletkezett társasági tartozásokért egy éven át felelősek maradnak.

A felelősség egyetemleges, illetve szubszidiárius. A hitelezői követelés kielégítését előbb a szövetkezetnél kell megkísérelni. A tagot a hitelező csak a szövetkezetre nyitott csőd esetén

támadhatja a csődeljárás során érvényesített követelése erejéig. Ekkor sem fordulhat közvetlenül a tag ellen, hanem csak akkor, ha a csőd során keresztülvitt ki-
vetési eljárás sem hozott eredményt. A szabályozás alapgon-
dolata abban áll, hogy a csődvagyon által nem fedezett tár-
sasági tartozást a tagok között arányosan felosztják és a
felosztás folytán a kiszámított járulékokat nem peres uton
a tagoktól behajtják.

A korlátolt felelősségű szervezeteknél a helytál-
lás (felelősség) mértékét az alapszabályok szabadon hatá-
rozzák meg, azzal a korlátozással, hogy a felelősség a
jegyzett üzletrész névértékénél kisebb nem lehet. A korlá-
tolt felelősség a tag oldaláról ismételten másodlagos, azaz
a tagoknak üzletrészüik egyszeres, vagy többszörös értéke
erejéig csakis a szervezet ellen megnyitott csődeljárás
esetében lehet a gyakorlatban alkalmazni és csak akkor, ha
a hitelezők követelése a szervezet vagyonából ki nem elé-
gíthetők. A szervezet hitelezői tehát követeléseiket -
függetlenül attól, hogy korlátolt felelősségű vagy korlátlan
felelősségű szervezetről van szó - csak a szervezet va-
gyonára nyitott csőd befejezése után érvényesíthetik és
csak annyiban, amennyiben ezek a követelések a csődnél fel-
számítást, illetve megítélést nyertek.

Fennálló szövetkezetbe történő belépés esetén a tag a belépés előtt keletkezett minden társasági kötelezettségért felelős és az ezzel ellenkező megállapodás harmadik személyek irányában jogi hatállyal nem bír.

II. 1. 2./ Az 1898. évi XXIII. törvénycikk alapján alakult szövetkezetek csak korlátolt felelősségűek lehetnek. A tagi felelősség szabályozása két irányu: az ugynevezett alapító tagok egyszeres, az ugynevezett rendes tagok az általuk jegyzett üzletrész névértékének ötszöröse erejéig felelősek.

Az alapszabály azonban a felelősség mértékét az üzletrész névértékének tizszereséig felemelheti. Amennyiben a megnyitott csőd során a hitelszövetkezet vagyonából a hitelezői követelések kielégítést nem nyerhetnek a fennmaradt veszteséget a tagok üzletrészeik arányában viselik, felelősségük tehát másodlagos.

A felelősség terjedelmét nem befolyásolja az a tény, hogy a tag jegyzett üzletrészt már befizette-e vagy sem. Ebből következik, hogy az olyan szövetkezeteknél, melynek tagjai csak lekötött üzletrészeik erejéig felelősek, a tagok felelősségét az üzletrészekre alapszabályszerűen teljesített befizetések nem meritik ki, hanem a lekötött üz-

letrészek erejéig megfelelő összeggel kötelesek ebben az esetben is hozzájárulni a kötelezettségek kielégítéséhez, tehát felelősségük nem a ténylegesen befizetett összegig terjed, hanem az általuk jegyzett üzletrész értékéig. Ezt állapítja meg a budapesti kereskedelmi és váltótörvény-szék 19868/1903. sz. döntése.

A fentieket támasztotta alá a hatályos csődtörvény is, mégpedig 257. §-ában, amely előírta, ha a csődeljárás már annyira előrehaladt, hogy a végfelosztási terv elkészíthető, a szövetkezet képviselőse kimutatást köteles készíteni arról, hogy az egyes szövetkezeti tagok az alapszabályokban, illetőleg a kereskedelmi törvényben megállapított felelősséghez képest mennyivel tartoznak a társasági adósságok fedezéséhez hozzájárulni.

A kivált tag vagy örököse a bent maradt tagokkal egyenlően felelős, ha annak az üzleti évnek befejezésétől számított hat hónapon belül, amelyben a tag a szövetkezetből kivált, a szövetkezet ellen csődöt nyitottak.

A hitelezők követeléseiket a tagokon csak a szövetkezet vagyonára nyitott csőd esetében és csak a csődeljárással kapcsolatos kivetési eljárás útján hajthatják be. Nincsenek azonban jogosítva arra, hogy követeléseiket az

egyres tagok ellen külön keresettel érvényesítsék. /7.

Az Sztv. a kivétési eljárást a csódtörvénytől eltérően szabályozza /8., mégpedig oly módon, hogy azt mindaddig ismételni lehet, míg a hitelezőknek a csódvagyonból ki nem elégitett követeléseit teljesen fedezve nincsenek, illetve a tagok szavatossági kötelezettsége ki nem merült.

A kivált tag vagy örököse a bennmaradt tagokkal egyenlően felelős, ha annak az üzletvnek a befejezésétől számított hat hónapon belül, amelyben a tag kivált, a szövetkezet ellen csődöt nyitottak. Az, hogy a szövetkezet tartozása a kiválás előtt vagy után keletkezett, közömbös. Az Sztv. e vonatkozásban eltér a kereskedelmi tv-től, amely a kivált tag felelősségét csak a kiválás időpontjáig keletkezett tartozásokért állapítja meg.

A szövetkezet tagjai egymás között a társasági veszteséget részenként viselik. A veszteség felosztásának módját az alapszabályban köteles megállapítani. A társasági hitelezőkkel szemben a szövetkezet tagjait egyetemleges felelősség terheli.

Az alapszabály állapítja meg, hogy a tagok a veszteséget üzletrészeik arányában vagy fejenként viselik a K.t. hatálya alá tartozó szövetkezetekben. Az Sztv. részletesen szabályoz e vonatkozásban is. A veszteséget a tagok között az üzletv elejéig jegyzett üzletrészek arányában kell felosztani és

behajtani. /9.

Az alapszabály felhatalmazhatja a közgyűlést, hogy e veszteségek fedezése végett a tagoktól az üzletrész névértékének további egyszeres összegét követelhesse. /10.

Kuncz felveti a visszkereset indításának lehetőségét /11., melyet szerinte a Kereskedelmi törvény zár ki, amely szerint azokat a tagokat, akik szabályszerű befizetéseiket teljesítették, a többi tag azon a címen, hogy ők többet fizettek, visszkeresettel nem támadhatja meg. /12.

A szövetkezet igazgatóságának helytállási felelőssége

A kereskedelmi törvény 188. §-a szerint az igazgatóság tagjai harmadik személyek irányában a társaság nevében teljesített cselekményeikért és az elvállalt kötelezettségekért személyesen nem felelősek. Ha a igazgatóság tagjai megbízásuk határain túl mennek, ha a törvény határozatai csagy az alapszabályok ellen cselekszenek, a károsultaknak minden ebből eredő kárért egyetemlegesen felelnek az esetben is, ha a törvénnyel vagy az alapszabályokkal ellenkező intézkedés közgyűlési határozaton is alapszik. Nem terheli a felelősség az igazgatóság határozataiért és intézkedéseieért azon tagot, aki a határozat vagy intézkedés ellen, mihelyt arról tudomást szerzett, tiltakozik és ebbéli tiltakozását a felügyelő bizottságnak bejelenti. Az igazgatóknak ügyvitelükben a rendes kereskedő gondosságát kell kifejtteniük. Mindegyik igazgató felel az eljárásából a társaságra háruló kárért, ha csak ki nem mutatja, hogy ebbéli köteletségének megfelelt.

Ugyanezen cselekmény, vagy mulasztás miatt kártérítéssel tartozó több igazgató egyetemlegesen felel. A társaságnak e követelése 5 év alatt évülnek el.

Kártérítéssel tartoznak az igazgatók különösen, ha a

törvény ellenére.

- a részvényeseknek betétjüket visszafizették,
- a részvényeseknek kamatot vagy osztalékot fizettek,
- a társaság saját részvényeit megszerezték, jelzálogba vették, bevonták,
- a társaság vagyonát elosztották, vagy az alaptőkét részben visszafizették,
- a társaság vagyonából fizetést teljesítettek, miután a társaság fizetéképtelenné vált vagy vagyona elégtelensége kitűnt.

Fenti esetben az igazgatók a társaság hitelezőinek is felelnek a cselekményükből azokra háramló kárért. Az igazgatóság jogaira és kötelezettségeire nézve a szövetkezeteknél is a részvénytársaságban foglalt jogszabályok nyernek alkalmazást.

A felügyelő bizottság felelőssége

A kereskedelmi törvény 195. §-a szabályozza a felügyelő bizottság jogkörét, feladatait és ennek kapcsán tevékenységéért viselt felelősségét. A jogszabályi hely kimondja, hogy a felügyelő bizottság ellenőrzi a társasági ügyvezetést minden ágaiban, evégből jogában áll a társasági ügyek menetéről tudomást szereznii, a társaság könyveit, iratait és pénztárait bármikor megvizsgálni. A felügyelő bizottság az évi számadatokat és mérleget, nem különben a nyereségfelosztást tárgyaló indítványokat megvizsgálni köteles és erről a közgyűlésnek évenként jelentést tenni tartozik.

Ha a felügyelő bizottság hivatalos működésében a törvénybe vagy az alapszabályba ütköző intézkedéseket, vagy a társaság érdekeit sértő mulasztásokat avagy visszaéléseket tapasztal a közgyűlést azonnal összehívni tartozik. A felügyelő bizottság tagjai egyetemlegesen kártáritésre kötelezhetők, ha fentiekben megállapított kötelezettségeik teljesítését elmulasztják. A közgyűlés elé terjesztett mérleg helyes felállításáért az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjai egyetemlegesen felelősek.

Az előbbiekből is látható, hogy a tagnak a szövetkezettel szemben az ugynevezett felelőssége a jegyzet üzletrész mértékéig vagy annak többszöröséig, illetve korlátlan mérté-

kéig terjedhet. A tag köteles a jegyzett üzletrészét befizetni, ennek elmaradása esetén vele szemben birságot, felszólítás utáni elmaradás esetén pedig kizárást lehet alkalmazni. A tagi felelősségi rendszerben nem találunk ugynevezett tagi anyagi felelősséget, nem találunk fegyelmi felelősséget, illetve fegyelmi büntetéseket, sokkal inkább találunk azonban a tagnak a szövetkezet kötelezettségeiért való helytállási felelősségét megállapító szabályokat.

Szövetkezet igazgatóságának felelősségénél az anyagi felelősség szabályai igen szigorúak. A felelősség beállításához elegendő a törvény vagy alapszabály sértő intézkedés, mulasztás. A teljes kárért felelnek az igazgatóság tagjai és többnyire egyetemlegesen. Lehetőség van azonban a felelősség alóli kimentésre. A felügyelő bizottság felelősségét vizsgálva megállapítható, hogy a felügyelő bizottság felelősségében a jogellenesség mellett a vétkesség is szerepet kap, mint felelősséget megalapozó tényező (lásd: Kt. 196. §.)

II. 2./ Az 1947. évi XI. törvénycikk felelősségi szabályai

A törvény szabályait lapozva továbbra sem találunk elkülönült szövetkezeti jogi felelősségi részt. Tulajdonképpen elkülönült szövetkezeti jogi felelősségről sem beszélhetünk. A törvényi szóhasználatban a helytállási felelősség gyakran szavatosság megjelöléssel szerepel. A felelősségi szabályok szinte kizárólagosan az ugynevezett helytállási

felelősséggel kapcsolatosak.

A szövetkezeti törvény a 17. §-ában előírja, hogy a cégjegyzékben és az arról szóló közzétételben fel kell tüntetni a tagok felelősségének mértékét. A szövetkezetnek kötelessége az alapszabályban rendelkezni a tagok felelősségének mértékéről.

Az alapítóknak az alakuló közgyűlésig eltelt időszakban vállalt kötelezettségeit tekintve a törvény úgy szabályoz, ha az alakuló közgyűlést az alapítási tervezet keltétől számított két hónap alatt nem hívják össze az alapítók, az üzletrészek hatályukat veszítik és az alapítók egyetemlegesen kötelesek az aláíróknak netán már teljesített befizetéseket visszatéríteni.

A törvény 22.§-ában a szövetkezet megalakulása előtti ügyletekkel kapcsolatos felelősség problémáját rendezi. E szerint: akik a szövetkezettel valamely tag természetbeni hozzájárulását vagy valamely vagyontárgyat a valódi értéket meghaladó értékkel fogadtattak el, vagy akik az alapításkor csalárdul jártak el, minden ebből eredő kárért felelnek. Ha a szövetkezet a felelősség alól felmenti őket, a felmentés a társaság hitelezőivel szemben hatálytalan. Az ilyen követelések - csalárd eljárás esetét kivéve, ahol a követelés 32 év alatt évül el - a szövetkezet bejegyzésétől számított 5 év alatt elévülnek.

Ez a felelősség nem egyetemleges, szemben azok felelősségével, akik a szövetkezet megalakulása előtt a szövetkezet nevében eljárnak. (Lásd: 8. §. (2) bekezdés)

Az egyetemleges felelősség a szövetkezet megalakulása előtti jogalanyiséga hiányának szükségszerű következménye, és rendszerint csak akkor lép előtérbe, ha a szövetkezet nem alakul meg. Ha a szövetkezet megalakul, akkor az alapítók által kötött ügyletek a szövetkezet részére kötött ügyletekké válnak, ily módon az alapítók egyetemleges felelőssége megszűnik. Abban az esetben, ha az alapítókat vétkesség terheli, felelősségüket a törvény 22. §-ában szabályozott módon kell megállapítani. Az alapításért felelős személyek elleni kártérítési perekre a törvény 59. §-ában található szabályozást.

II. 2. 1./ Tagi felelősség

A törvény 27. §-ában rendezi a szövetkezeti tag szavatosságát (helytállását) a szövetkezet tartozásaiért. A tag az üzletrész névértékének befizetésén kívül még általában a jegyzett üzletrész névértékéig felelős. Az alapszabály a felelősséget a jegyzett üzletrész befizetésével korlátozhatja, de a felelősség mértékét a jegyzett üzletrész névértékének meghatározott többszörösében is megállapíthatja, sőt korlátlan felelősséget is előírhat. Aki szövetkezetbe tagként belép, a törvényben meghatározott módon a szövetkezetnek

azokért a kötelezettségeiért is felel, amelyek belépése előtt keletkeztek. Az ettől eltérő megállapodás hatálytalan. Kiválás esetén az elszámolással megszűnik a kivált tagnak a tagsági viszonyból eredő bármiféle kötelezettsége a szövetkezettel szemben. Kivételt képez ez alól a csőd, amelyek esetén a kivált tag még kiválásának időpontjától számított 2 éven át felelős marad a szövetkezet hitelezőinek.

A törvény 26. §-ának 1. bekezdésében foglalt rendelkezésből következik, hogy a tagok szavatosságának (helytállási felelősségének) mértékét mástól, mint az általuk jegyzett üzletrész névértékétől nem lehet függővé tenni. Tehát a törvény nem tesz lehetővé olyan alapszabályrendeletet, amely szerint az egyik tag az általa jegyzett üzletrész névértékéig, a másik tag pedig az általa jegyzett üzletrész névértékének többszöröséig, vagy éppen korlátlanul felelős.

A tagi felelősség az előbbiek szerint valamelyest "két féltékés". Egyfelől az üzletrész befizetésére irányul, másfelől helytállásként az üzletrész névértékéig terjed. Ha az alapszabály a helytállási felelősséget teljesen kizárja, a tag felelőssége a jegyzett üzletrész befizetésére korlátozódik. Ugyanakkor az alapszabály a felelősség mértékét egészen a korlátlan felelősséig emelheti. Korlátozott felelősség esetén az üzletrész névértékének meghatározott többszörösében állapítandó meg a helytállás konkrét értéke, ez

azonban az üzletrész valamely hányadát nem jelentheti. Jól láthatóan a felelősség mértékének meghatározása során az alapszabály a meghatározó. A felelősség a szövetkezet csődje esetén lép előtérbe, de akkor sem közvetlenül. A szövetkezet hitelezői tehát a szövetkezet tagjait, vagy volt tagjait közvetlenül nem perelhetik. A tagi felelősség másodlagosan áll be.

Ha a tagsági jogviszony megszűnésének időpontjától számított 6 hónap alatt a szövetkezet feloszlik, a tagok felelősségéről törvény 41.§-a rendelkezik. E szerint a tagság megszűnését a tagnak a szövetkezet hitelezőjéhez való viszonyában meg nem történtnek kell tekinteni. Ha ilyen esetben a kiválás az üzletrész átruházása folytán következett be, a hitelezők javára teljesítendő pótfizetések tekintetében az átruházó és a szerző fél egyetemlegesen felel.

Amennyiben az üzletrész összegét, illetve a helytállási felelősség mértékét felemelték, az a tag, aki a közgyűlésen a határozat ellen tiltakozott, vagy abban, hogy azt tegye, önhibáján kívül akadályoztatva volt, a tagsági viszonyt azonnali hatállyal oly módon szüntetheti meg, hogy a fenti alapszabálymódosítás reá nem terjed ki. Felelőssége tehát a szövetkezet tartozásaiért az eredeti mértékig marad fenn. A felelősség fixálását eredményező ezen felmondási jogot csak a közgyűlés napjától számított 60 napon belül lehet

gyakorolni.

Üzletrészfelemelés, üzletrészleszállítás esetén, továbbá a felelősség mértékének változása esetében a tagi felelősségről a törvény 55. §. 1. és 4. bekezdése, továbbá az 56. §. 2. és 3. bekezdése rendelkezik. E szerint a közgyűlés az üzletrészek névértékének, vagy a felelősség mértékének felemelését határozza el, a határozat a bentlévő szövetkezeti tagokra is kihat. Az üzletrész összegének felemelése maga után vonja a helytállás mértékének emelkedését is. Ugyanakkor a tagok felelősségének enyhítése a már kivált tagokra is kihat. Amennyiben a tagok felelőssége korlátlan alakul át, netán magasabb összegre emelkedik, a már kivált tagok helytállása akkor is változatlan marad. Változatlan marad abban az esetben is, ha a kiválástól számított 6 hónapon belül a szövetkezet feloszlik.

A szövetkezeti tagok felelőssége tehát - a felelősség, mint helytállási felelősség jogi természetét tekintve - a törvény szerint hármas irányu.

- 1./ A tag felelőssége az üzletrész befizetéséért.
- 2./ A tag felelőssége, mint helytállási felelősség.
- 3./ Az esetleges egyéb kötelezettségekért, így pl. a pótbefizetési kötelezettségekért való felelősség.

Közös jellemzője ezeknek a kötelezettségeknek, hogy a tag csak a szövetkezettel szemben felelős, a szövetkezet hite-

lezője a tagot közvetlenül sikerrel nem perelheti.

Az irányultságában hármás tagi felelősség fajai között jelentős különbségek figyelhetők meg. Míg az üzletrész befizetése iránti kötelezettség a szövetkezetbe való belépés tényével ipso iure következik be, a szavatossági kötelezettség bekövetkezése a szövetkezet vagyoni helyzetének függvénye, mértéke az alapszabálytól, a mutatkozó hiánytól és attól függ, hogy a hiányt a tagoktól milyen mértékig lehet behajtani.

A volt tagok helytállási felelőssége ugyenezen fenti korlátok között érvényesül. ^{13/}

A tagi felelősség szankcionálásaként fogható fel a kizárás, amelyet a törvény 35. szakaszában rögzít. Előre kell bocsátanunk azonban, hogy nem fegyelmi büntetésről van szó. A kizárás, mint szankció akkor lép be, ha a tag az üzletrészére az esedékes befizetéseket a mulasztás következményére való figyelmeztetést követően hozzá címzett kétszeri írásbeli felszólítás ellenére sem, illetve a második felhívásban kitűzött határidő alatt - amely 30 napnál rövidebb nem lehet - nem teljesítette. Kizárják a tagot továbbá akkor, ha a szövetkezet ellen elkövetett és a szövetkezeti törvény 173-176. §-ba ütköző vétség miatt jogerősen elítélik. A vétséget azzal a szövetkezettel szemben kell elkövetni, amelynek a kizárandó fél a tagja.

A szövetkezeti törvény 117., 126., 127. §-ai tagi felelősséget csőd esetén foglalkoznak. Amennyiben a csőd-hitelezők a csődbeni felosztásnál számításba veendő követeléseikre nézve a szövetkezetnek a csőd megnyitásakor volt, vagy a csőd során szerzett vagyonából kielégítést nem nyernek, a tagok az alapszabályban meghatározott felelősségük-höz képest a csőd tömegbe szavatossági befizetéseket kötelesek teljesíteni. E befizetéseket a tagok korlátolt felelősségével alakult szövetkezeteknél az üzletrészek arányában, korlátlan felelősséggel alakult szövetkezeteknél - az alapszabály eltérő rendelkezése hiányában - fejenként egyenlő arányban kell teljesíteni. Azokat az összegeket, amelyeknek fizetésére egyes tagok képtelenek, ugyanezen arányban a többi tagra kell kivetni.

A fentiekből következően az alapszabály a felelősséget a jegyzet üzletrész befizetésére korlátozza külön szavatossági (helytállási) befizetésre nincs szükség, nincs jogalap. Ha a felelősség korlátolt, akkor az üzletrészek arányában, vagyis aszerint, hogy a tag hány üzletrészt jegyzett, kell a csődtömegbe szavatossági befizetést teljesíteni. Korlátlan felelősség esetén a jegyzett üzletrészek számára tekintet nélkül kell törvény szerint fő szabályként fejenként egyenlő arányban teljesíteni.

Ha az az összeg, amely a végleges járulék kimutatás szerint a hitelezők kielégítésére szükséges, a végrehajha-

tóvá válástól számított 6 hónap alatt nem folyik be, a kielégítés alapján képező szövetkezeti vagyona, a tömeggondnok az akkor még fedezetlen összeget külön járulék kimutatással kiveti azokra a volt szövetkezeti tagokra is, akik a csődnyitás napjától visszafelé számított két éven belül váltak ki a szövetkezetből. A volt tagok elleni kivetési eljárás megindítása önmagában nem érinti a jelenlegi tagoknak a reájuk kivetett járulékok befizetése iránti kötelezettségét. Velük szemben a kivetési eljárást a törvény szerint a szükséghez képest mindaddig folytatni kell, amíg az összes hitelezők nincsenek kielégítve, vagy valamennyi tag felelőssége nincs kimerítve.

Külön keresetet a szövetkezet hitelezői a szövetkezetnek sem jelenlegi sem volt tagjai ellen nem indíthatnak.

II. 2. 2./ Az igazgatósági tagok kártérítési felelőssége

A szövetkezeti törvény 72. §-a szerint az igazgatósági tagok a felügyelő bizottság kifejezett beleegyezése nélkül nem köthetnek saját részükre vagy másnak számlájára a szövetkezet üzletkörébe tartozó ügyleteket, kivéve azokat az ügyleteket, amelyeket a saját vagy családtagjaik szokásos szükségleteinek kielégítése céljából kötnek, továbbá nem vehetnek részt tagként a szövetkezet versenyvállalatának minősülő üzletet folytató vállalkozásban. Nem lehetnek igazgatósági, valamint felügyelő bizottsági tagok, kereskedelmi megha-

talmazottak vagy ügyvezetők a szövetkezet versenyvállalatának minősülő üzletet folytató szövetkezetnél, részvénytársaságnál, vagy korlátolt felelősségű társaságnál. A tilalmat megszegő igazgatósági tag a szövetkezetnek kártérítésre köteles. A szövetkezetnek kártérítésen alapuló követeléseai attól az időtől számított 3 hónap alatt évülnek el, amikor a felügyelő bizottság valamelyik tagja az ügylet megkötéséről vagy a más társaságnak való részvételről tudomást szerzett. A három hónapos szubjektív határidővel szemben az abszolút határidő az igényérvényesítés tekintetében 5 év.

A szerződés a törvényben szabályozottnál súlyosabb jogi következményt ír elő, a versenytilalmat megszegő igazgatósági taggal szemben a szövetkezet a szerződés alapján felléphet és a szerződésben rögzített jogkövetkezmények teljesítését követelheti, igényelheti.

II. 2. 3./ Az igazgatósági tagok magánjogi felelőssége

Az igazgatósági tagoknak a szövetkezet ügyeiben a rendes és lelkiismeretes szövetkezeti tag gondosságát meghaladó gondossággal kell eljárniuk. Ebbéli kötelességük megsértése esetében felelősek a szövetkezetnek okozott kárért. Kártérítésre kötelesek az igazgatósági tagok különösen, ha a törvény ellenére:

a/ a tagoknak üzletrészeiket visszafizették,

- b/ a tagoknak kamatot fizettek,
- c/ a szövetkezet vagyonát felosztották, vagy az üzletrész tőkéjét visszafizették,
- d/ a szövetkezeti törvény 74. szakaszának rendelkezéseit megsértve más igazgatósági taggal ügyletet kötöttek. A 71. szakasza az igazgatósági tag szövetkezettel kötött ügyleteit szabályozza, amely szerint igazgatósági tagnak a felügyelő bizottság jóváhagyása nélkül a szövetkezettel csak olyan ügyleteket szabad kötnie, amelyek a tagsági viszonyból folynak és amelyek az igazgatóság jóváhagyásától nem függenek,
- e/ a szövetkezet vagyonából fizetést teljesítettek, azután, hogy a szövetkezet fizetéseképtelenné vált, vagy vagyoni elégtelensége kitűnt.

A kártérítési követelés a szövetkezeti hitelezőket is megilleti, amennyiben a szövetkezettől nem tudják behajtani követeléseiket. Ezekben az esetekben a közgyűlésnek az a határozata, amely az igazgatósági tagokat felmenti, a szövetkezet hitelezőivel szemben hatálytalan. Amennyiben a kártérítés szövetkezet hitelezőinek a kielégítésére szükséges, az igazgatósági tagokat nem mentesíti a felelősség alól az, hogy a közgyűlés vagy a felügyelő bizottság határozata alapján jártak el.

A kártérítésre irányadó követelés - csalárdság esetét nem számítva - a károkozó magatartástól számított 5 év alatt

évül el.

(Törvény 73. szakasz)

Az igazgatósági tagok felelősségét illetően kiemelendő az átlagos szövetkező gondosságát meghaladó gondossági követelmény. Amíg tehát a szövetkezet tisztséget nem viselő tagjai az általuk végzett munkáért a rendes és lelkiismeretes szövetkező gondosságával felelnek, addig az igazgatóság tagjai igazgatói minőségben végzett munkájukért ezt meghaladó mértékű gondossággal tartoznak. Az igazgatósági tagokkal szemben előbbi felelősség alapján érvényesíthető kártérítést tekintve igénylőként eljárhat a szövetkezet, illetve a szövetkezet hitelezői. A hitelezőnek azonban előbb meg kell kísérelnie a behajtást a szövetkezettől és ha ez nem vezetett eredményre, akkor fordulhat a hitelező az igazgatósági tagok ellen.

A törvény 73. §. 4. bekezdésében szabályozott elévülési idő tekintetében, amennyiben csalárd eljárás keretében történt a károkozás, a követelés 32 év alatt évül el.

Mentesül a felelősség alól az az igazgatósági tag, aki az igazgatósági határozat vagy intézkedés ellen, mihelyt tudomást szerez róla, tiltakozik és tiltakozását a felügyelő bizottságnak írásban bejelenti.

II. 2. 4./ A felügyelő bizottsági tagok felelőssége

A törvény a 84. §-ban szabályozza a felügyelő bizottság tagjainak ugynevezett magánjogi felelősségét. A felügyelő bizottsági tagokkal szemben - hasonlóan az igazgatóság tagjaihoz - tisztjük teljesítésében a rendes és lelkiismeretes szövetkező gondosságát meghaladó gondossági követelményt fogalmaz meg a törvény. E fokozott gondosságnak meg nem felelő eljárásukból vagy a mulasztásukból a szövetkezetbe háruló károkért a felügyelő bizottság tagjai - hasonlóan az igazgatósági tagokhoz - a magánjog felelőségi szabályai szerint felelősek.

Különösen kártérítésre kötelesek a felügyelő bizottsági tagok, ha

- a/ a közgyűlés elé terjesztett jelentésükben jobb tudomásuk ellenére valótlan adatokat közölnek, vagy szándékosan elhallgatják az igazgatóság jelentésében vagy a mérlegben és számadásokban foglalt valótlan adatokat,
- b/ az igazgatóság az ő tudtukkal és tiltakozásuk nélkül követett el akár szándékosan, akár gondatlanságból a törvénybe vagy az alapszabályba ütköző cselekményt vagy mulasztást,
- c/ elmulasztották szakértő alkalmazását olyan fontosabb ügyek megvizsgálásánál, amelyekben a szükséges szakértelemmel ők nem rendelkeztek,

d/ a szakértő személyének kiválasztásánál gondatlanul jártak el.

Az előbbieken felsorolt esetekben a szövetkezet hitelezőit is megilleti a kártérítési követelés. A kártérítési igény elévülési ideje a károkozó cselekmény vagy mulasztás elkövetésétől számított 5 év, kivéve a csalárdság esetét, amikor az elévülés 32 év.

A felügyelő bizottság tagjai a szövetkezet felszámolása idején az ismert, de nem jelentkező hitelezők követeléseit kézpénzben bírói letétbe kell, hogy elhelyezzék. Ha a követelések még nem jártak le, vagy peresítve vannak, a vagyont mindaddig nem lehet felosztani, amíg a hitelezők kellő biztosítékot nem kaptak. A felügyelő bizottság a fentiek ellenére teljesített fizetésekért a hitelezőknek egyetemlegesen felel. Ugyancsak a hitelezőkkel egyetemlegesen felel a felügyelő bizottság, amennyiben a szövetkezeti vagyonnak tagok közötti felosztása során eltér a szövetkezeti törvényben, illetve az alapszabályban rögzített vagyonfelosztási szabályoktól.

Mint látható, a szövetkezeti igazgatóság, illetve felügyelő bizottsági tagok felelősségét a törvény a magánjogi felelősség szabályai szerint állapítja meg azzal, hogy a tisztségviselőktől magasabb gondossági követelményt

foglalmaz meg és a felelősség mértékét a teljes kár megtérítésében állapítja meg törvény szerinti fokozott felelősség azonban csak arra a tevékenységre terjed ki, amelyet a felügyelő bizottság, illetve az igazgatóság tagja - mint szövetkezeti tag - vezetési tevékenységében lát el, az ügyvezető tehát amennyiben nem mint ügyvezető jár el, már a rendes és lelkiismeretes szövetkező gondosságával, mint felelősségi követelménnyel, járhat el.

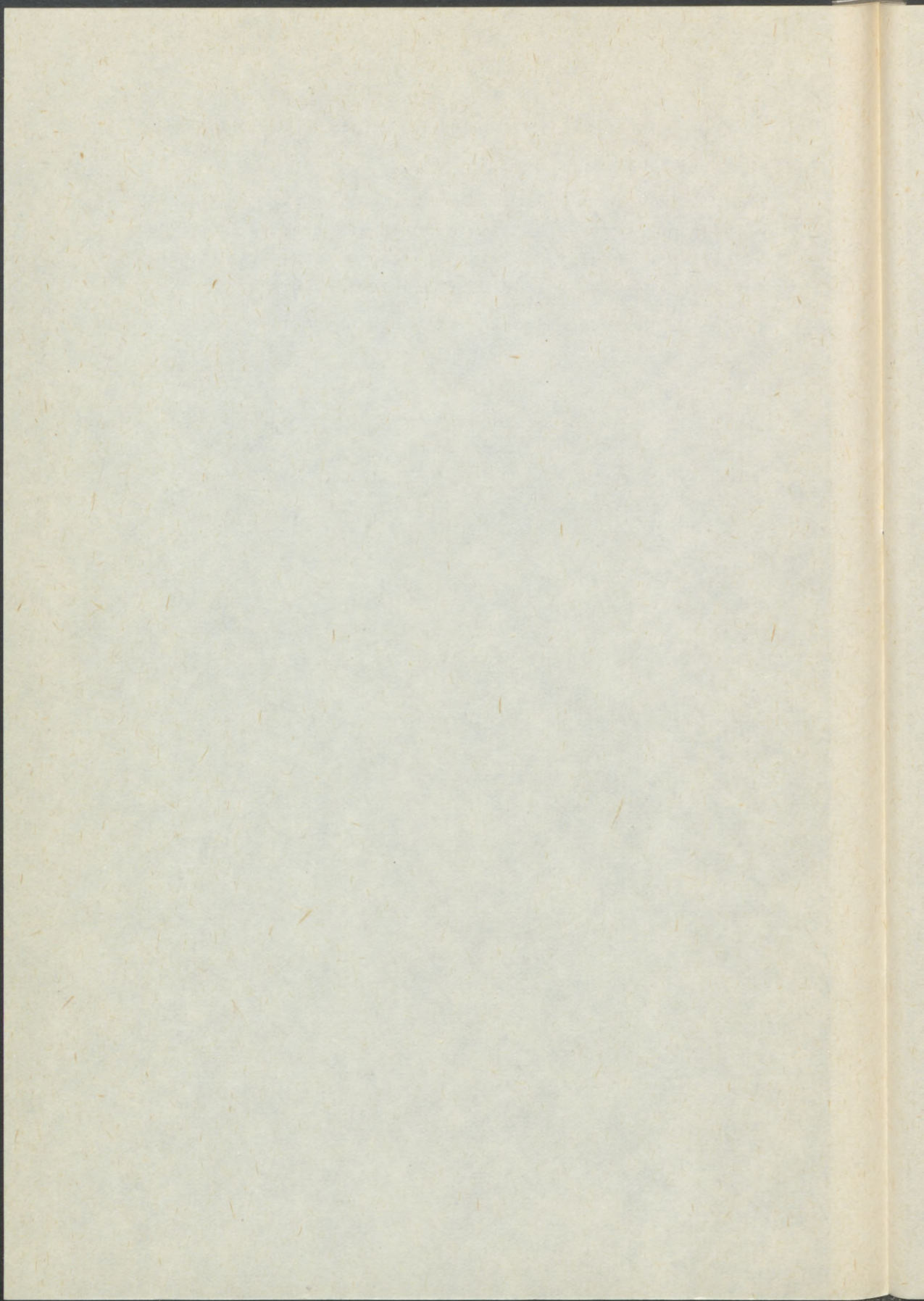
II. 2. 5./ A szövetkezet felelőssége az igazgatósági tagokért, felszámolókéért és alkalmazottakért

A törvény 87. §. szerint a szövetkezet felelős azért a kárért, amelyet az igazgatósági tagok, felszámolók és alkalmazottak a szövetkezet nevében eljárva akár szándékosan, akár gondatlanságból okoztak. Fenti felelősségi szabály megfelel az általános magánjogi elveknek.

Az 1947. évi XI. törvénycikk a szövetkezet jogi felelősséget öt tekintetben szabályozza tehát. Egyfelől az alapítók felelősségét rögzíti, amely tipikusan helytállási felelősség. Szabályozza a tagok felelősségét, amely elsősorban a tagoknak a szövetkezet kötelezettségéért való helytállásra irányul és csak másodsorban tartalmaz tagi kártérítési felelősség elemeket. Az igazgatósági tagok és felügyelő bizottsági tagok felelősségét az általános szövetkezők gondosságától fokozottan elvárhatóság talaján

egyetemes felelősségviseelés és teljes kártérítés elve alapján szabályozza.

Végül a szövetkezet felelősségét az igazgatósági tagokért, a felszámolóért és az alkalmazottakért rendezi, amelyben a felelősség beálltának alapja a szövetkezet nevében eljárók vétkessége. A felelősségnek megtaláljuk az objektív és vétkességen alapuló vétkességi elemeit egyaránt.

III. Termékeny intermezzo - a földműves szövetkezetek

A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és földműves-nép földhözjuttatásáról szóló 600/1945. M.E. sz. - az 1945. évi VI. törvénycikk által legalizált - rendelet 30. §-ában kapott felhatalmazás alapján született a földművelésügyi miniszter 131.000/1945. F.M. sz. rendelet a földműves szövetkezetekről.

Bár a dolgozat tárgya elsősorban a termelőtipusu szövetkezetekkel kapcsolatos felelősségi joganyag tanulmányozása, mégis úgy gondolom, hogy e sok színű és a mezőgazdasági termelőszövetkezeti fajták szülőhelyét képező - alapjában véve beszerző-értékesítő tipusu - szövetkezet nem hagyható ki a számbavételből.

III. 1. A tag kártérítési felelőssége

A rendelet 6. §-ában szabályozza az alkalmatlan időben kilépő tagnak a szövetkezet irányában fennálló kártérítési felelősségét. A földműves szövetkezeti alapszabály megállapíthatja, hogy az alkalmatlan időben kilépő tag a kilépésével a szövetkezetnek okozott kár fejében köteles legyen váltság összeget fizetni. Az alapszabályok a kilépést meghatározott időre, de legfeljebb öt évre kizárhatják.

III. 2. A tag üzletjegyzéséért viselt felelőssége

A földműves szövetkezet tagja a rendelet 9. illetve 42. §-a értelmében köteles üzletrészt jegyezni, továbbá az üzemi központnak átadott vagyonért fizetendő megváltási ár törlesztéséhez, amennyiben az üzemi központ jövedelméből a törlesztő részletek nem fedezhetők. A szövetkezetből ki kell zárni azt, aki a szövetkezet megalakulásától számított 2 éven belül üzletrészt nem jegyez. (Rendelet 9. §.)

III. 3. A vagyonilletőséggel bíró tag helytállási felelősége

A földműves szövetkezet a földreform során igénybevett birtokokhoz tartozó, azokkal együtt kisajátított, egyéni juttatás céljára fel nem használható gazdasági felszerelést, gépeket, gazdasági épületeket és cselédlakásokat kezelésbe, míg mezőgazdasági-ipari üzemeket, szövetkezeti ház építésére juttatott területeket, továbbá szövetkezeti célokra juttatott parkot, kastélyt, épületet tulajdonba kapott. A kezelésbe, illetve tulajdonba adás célhoz kötött volt, fenti ingatlanokat a tagok javára kellett hasznosítani. A földműves szövetkezet a fenti vagyontömeget üzemi központ elnevezésű csoport keretében a szövetkezet egyéb vagyonától elkülönítve köteles kezelni. Ezt a vagyont - szerzett birtokaik arányában - azoknak a föld-

höz juttatottaknak a természeti betéteként (egyenlő vagyoni-
illetőségeként) kell tekinteni, akik a földműves szövetke-
zet tagjai lehettek. E földhöz juttatottak betétjükkel azo-
nos mértékben és arány szerint kötelesek voltak megváltási
ár törlesztési hozzájárulást fizetni. E tagok a szövetke-
zeti tartozásokért vagyoniilletőségükkel feleltek akkor is,
ha az alapszabály a tagok felelősségét az üzletrészekre
korlátozta. (12. §.)

A felelősség terjedelme - az előbbiekre tekintettel-
tárgyilag korlátozott volt. Elsősorban az üzemi központ ke-
retében felmerülő tartozások fedezeti alapjaként szolgált
az üzemi központ keretében kezelt vagyon. A szövetkezet más
tartozását csak annyiban lehetett kiegyenliteni előbbi va-
gyontömegeből, amennyiben a szövetkezet egyéb vagyona a
tartozásokra fedezetet nem nyújtott.

III. 4. A tagok csoportjának helytállási felelőssége

A szövetkezet tagjai - amennyiben egynél több üz-
letrészt jegyeztek - meghatározhatták, hogy a további üz-
letrészeik fejében befizetett összegek melyik csoport ke-
retében kerüljenek felhasználásra. A megfelelő csoportot
az üzletrészről kiállított okiraton is fel kellett tün-
tetni. A csoport működési szabályzatában megállapíthatta
az üzletrészeknek azt a legkisebb számát, amelynek jegy-

zésével az egyes csoportokba be lehetett lépni (szakcsoport). A fedezetlen szövetkezeti tartozásokat a csoportok keretén belül kezelt vagyonrészek terhére e részek arányában kellett kielégíteni. Az üzemi központ keretében kezelt vagyon terhére a szövetkezet tartozásait csak a többi csoportok által kezelt vagyonrészek kimerítése után lehetett kiegyenlíteni. (14-15. §.)

A földműves szövetkezeti alapjogszabály, amelyet a későbbiekben kifejtendő módosítások jelentősen érintettek, a felelősséggel kapcsolatban csak a tagi felelősséget szabályozza. Elsősorban a tagi, illetve a tagok meghatározott csoportjára háruló helytállási felelősség szabályozási igénye merült fel ebben a jogszabályban is, hasonlóan a megelőző két szövetkezeti jogszabályhoz. A tag kártérítési felelőssége nem a szövetkezetnek okozott közvetlen anyagi kár, illetve elmaradt haszon szankcionálásaként merül fel, hanem a szövetkezetből kilépést korlátozó, közvetetten szankcionáló intézményként. Új elem a tagok egy meghatározott csoportjának, az egyes tagtól elkülönülő, a csoportot mint egészet terhelő helytállási jellegű felelősség szabályozása. Egyéb felelősségi problémákat a rendelet nem termel ki, nem szabályoz, ezért a felelősségi rész rendkívül rövid, kiemelt külön, önálló felelősségi fejezetről e rendelet kapcsán sem beszélhetünk.

A 8000/1948. korm. sz. rendelet a földműves szövetkezetekről szólván az 1947. évi XI. törvénycikket jelöli meg alapul szolgáló jogszabályként. A kormányrendelet tehát az 1947. évi XI. törvénycikk alkalmazását a kormányrendeletben foglalt eltérésekkel szabályozza. A rendelet 13. §. 1. bekezdésében szabályozza az igazgatóság felelőségét.

Az igazgatóság kártérítési felelősséggel tartozik, amennyiben

- a/ a szövetkezeti vagyon állagának fenntartásáról, megóvásáról, valamint rendeltetésszerű használatáról nem gondoskodott,
- b/ a tiszta felesleg felosztására vonatkozó rendelkezéseket nem tartják be,
- c/ a juttatott vagyon megóvása, kezelése és hasznosítása tekintetében a földművelésügyi miniszter, vagy az N.O.SZ.K. rendelkezéseit és utasításait nem tartják be, vagy azok ellenére tesznek intézkedéseket.

A felügyelő bizottsági tagok kártérítési felelőssége az igazgatósági tagok felelősségével megegyezően alakul.

A 12.000/1948. korm. sz. rendelet egyfelől a földbérlő szövetkezeteket szabályozza, másoldalról azonban módosítja a földműves szövetkezetekről szóló előbbi jogszabály egyes rendelkezéseit.

A kormányrendelet 10. §. 1. bekezdésében a földbérlet szövetkezetek igazgatósági tagjainak kártérítésre kötelezéséről szól. Az igazgatóság tagjai kártérítésre köteles az SzT 73. §. 2. bekezdés szerint és különösen akkor is, ha

- a/ a szövetkezet vagyonállagának fenntartásáról, megóvásáról, valamint rendeltetésszerű használatáról nem gondoskodnak,
- b/ az előzetes költségvetés készítésére és végrehajtására, továbbá
- c/ a szövetkezet termelőcsoportjának elkülönített vagyonkezelésére és könyvelésére vonatkozó rendelkezéseket nem tartják be,
- d/ a szövetkezet, illetve a termelőcsoport részére biztosított előnyöket, vagy kedvezményeket a szövetkezettől, illetve a csoporttól részben vagy egészben elvonják, vagy nem a rendeltetésnek megfelelő célra használják fel.

A felügyelő bizottsági tagok kártérítése, felelősége tekintetében ugyancsak az előbbiek az irányadók.

A földbérlet szövetkezetek ügyvezetője a fentiekben említett esetekben a szövetkezet igazgatósági és felügyelő bizottsági tagjaival egyetemleges felelősséggel tartozik. E határozat vagy intézkedés ellen - mihelyt

arról tudomást szerez - tiltakozik és tiltakozását a Magyar Országos Szövetkezeti Központban nyomban bejelenti.

A földbérlő szövetkezetek tagja az ingatlanok után fizetendő használati díjért a szövetkezet irányában együttesen felel. Ugyanigy felelnek azokért is, amelyeket a szövetkezet a tagok közös gazdálkodásának előmozdítása érdekében vállalt. A szövetkezetnek egy termelőcsoportban gazdálkodó tagjai azonban csak azokért a kötelezettségekért felelnek, amelyeket a szövetkezet a csoport érdekében vállalt.

Az előbbieken meghatározott kötelezettségek a tagokat egymás között a szövetkezet, illetőleg a csoport gazdálkodása körébe vitt ingatlanaik arányában terheli.

A 14.000/1948. korm. sz. rendelet a földműves, illetve a földbérlő szövetkezetek termelőszövetkezeti csoportjairól közöl rendelkezéseket. Különös felelősségi szabály e kormányrendeletben nem található.

A 133/1950. MT rendelet az önálló termelőszövetkezeteket szabályozza. A rendelet szerint a 14.000/1948. korm. sz. rendelet értelmében működő közösen termelő szövetkezeti csoport (III. típus) a földművelésügyi miniszter engedélyével önálló III. típusu termelőszövetkezetté átalakulhat. Az ilyen szövetkezetekre vonatkozóan az 1947. évi XI. törvénycikket, továbbá az előbbieken ismertetésre

kerülő kormányrendeletek szabályait rendeli alkalmazni.

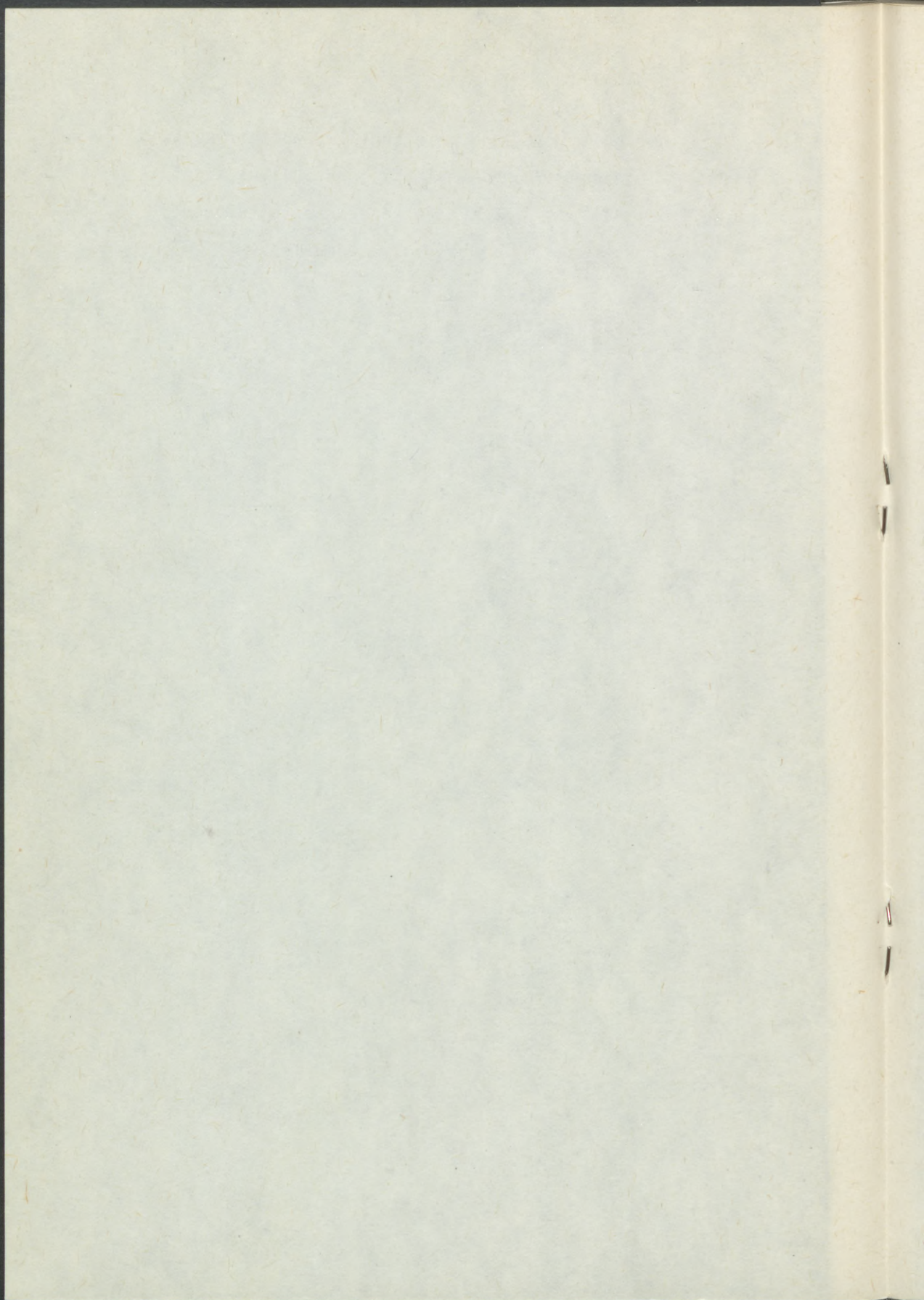
A minisztertanácsi rendelet kiegészítő részét alkotó ugynevezett mintaszabályzat szerint a fegyelmi vétségek megállapítására és a fegyelmi büntetések kiszabására három tagu fegyelmi bizottságot kell választani. A melléklet 8. pontja szerint minden tag felelős munkája elvégzéséért és annak minőségéért. A brigádok és a munkacsapatok munkájáért a vezető felelős. Rossz minőségű munka esetén a munka után járó munkaegységek számát arányosan csökkenteni lehet.

Ha az előbbieken ismertetésre kerülő földműves szövetkezeti jogszabályok felelősségi összegzését kívánnánk megtenni, akkor csak a különös jogszabályokra kell koncentrálnunk.

Egyértelmű, hogy 800/1948. korm. sz. rendelet alapján a földműves szövetkezetek felelősségi viszonyaiban is az 1947. évi XI. törvénycikk felelősséggel kapcsolatos jogszabályai nyernek alkalmazást. Különös jogszabályként az ismertetésre került kormányrendeletek elsősorban az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjainak kártérítési felelősségét rendezik, mintegy további felelősséget megállapító szabályokat alkotván.

A földműves szövetkezetek keretén belül önálló sodó termelőszövetkezeti csoport tekintetében azonban már megjelenik a fegyelmi büntetés ténye, és a fegyelmi eljárásra irányuló

utalás. A fegyelmi eljárás és a fegyelmi büntettek, vét-
ségek tekintetében azonban a fenti jogszabályok további
eligazítást nem adnak. Ezeket a kérdéseket a földműves
szövetkezetek fegyelmi szabályzata rendezte.

IV. Az 1950-60-as évek - a nagy kollektivizálás időszaka

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek első magas szintű jogi szabályozása az 1950-es években az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelet és annak végrehajtási rendelet a 19/1959. (VII.12.) F.M. sz. rendelet.

IV. 1./Az előkészítők felelőssége

A törvényerejű rendelet 37. §-ában a termelőszövetkezet alakítását előkészítő személyek által a megalakulás előtt a tsz. nevében kötött szerződésekért viselt felelősséget szabályozza. Miután fenti kötelezettségek a termelőszövetkezetet csak abban az esetben kötelezik, ha azt a közgyűlés jóváhagyta, kérdéses kik, milyen felelősséggel tartoznak jóváhagyás elmaradása esetén. Ha a szövetkezet közgyűlése a megalakulás előtt kötött szerződések jóváhagyását megtagadja, a szerződést kötő személyek egyetemlegesen kötelesek a velük szerződő félnek a szerződésből eredő kárát megtéríteni, rosszhiszeműség esetében teljes kártérítéssel tartoznak.

A termelőszövetkezet tartozásaiért a tulajdonában levő összes vagyontárgyakkal felelős. A termelőszövetkezet hitelezői igényükkel a tagok ellen nem fordulhatnak. A termelőszövetkezet megalakulása előtt, annak nevében, szükség

esetén is csak olyan személyek köthetnek szerződést, akik a szövetkezet megalakításának előkészítését végzik és a belépési nyilatkozatot aláírták.

Ha az alakuló közgyűlés a szerződés jóváhagyása felől nem hozott határozatot, a termelőszövetkezet vezetője köteles a bejelentett szerződés ügyét a legközelebbi közgyűlés napirendjére tűzni. Ennek elmulasztása esetén a szerződést kötő személyek a továbbiakban mentesülnek a felelősség alól és a szerződésben vállalat kötelezettségeként a vezetőség tagjait egyetemleges felelősség terheli mindaddig, amíg a közgyűlés a szerződéseket jóvá nem hagyta.

A szerződés jóváhagyásának megtagadása esetén a szerződést kötő személyek a szerződő féllel szemben teljes kártérítéssel tartoznak, ha a szerződéskötéskör rosszhiszeműen járnak el. A szerződést kötő személyek kártérítési felelősségére egyéb esetekben is a polgári jog általános felelősségi szabályait kell alkalmazni.

Működő mezőgazdasági termelőszövetkezettel szemben végrehajtás útján csak az illetékes adósság által megítélt követelést és csak a közadó behajtására, bírósági végrehajtásra, valamint a termelőszövetkezetek pénz- és hitelgazdálkodására vonatkozó hatályos jogszabályok rendelkezéseinek keretei között lehet érvényesíteni.

A termelőszövetkezet nem háríthatja át a tagokra a vele szemben támasztott követelést. Ez azonban nem érinti a termelőszövetkezetnek azt a jogát, hogy a taggal szemben termelőszövetkezeti törvényerejű rendelet értelmében fennálló kárfelelőssége alapján felmerülő visszkereseti igényét érvényesíthesse.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet tagja helytállási felelősséggel nem tartozik a szövetkezetnek harmadik személyek irányában teljesítendő kötelezettségeiért.

IV. 2./ A termelőszövetkezeti tag felelőssége a termelőszövetkezettel szemben

A következő fejezetekben az ugynevezett kollektív jogi felelősség problémáival találkozunk.

Első ízben maga a szövetkezeti törvény (tvr.) elkülönült fejezetben egységesen szabályozza a jogi felelősséget. A jogi felelősség alapvetően fegyelmi és anyagi felelősség változatban nyer szabályozást, helytállási jellegű felelősség problémái szinte alig nyernek említést.

Ha a tag az alapszabályt vagy a munkarendet megsérti, vele szemben elsősorban nevelő jellegű társadalmi rendszabályt, szükség esetén fegyelmi felelősségre vonást kell alkalmazni. Termelőszövetkezet tagja a tsz-nek vétke-

sen okozott kárt köteles megtéríteni.

Előbbiek alapján a fegyelmi felelősséget a munkarend megsértésében kell látnunk, míg a kártérítési felelősséget a vétkes magatartás alapján keletkező kár esetében fogalmazhatjuk meg.

Ha a tag a kárt szándékosan vagy súlyos gondatlanságból idézte elő, vagy a károkozó magatartás büncselekménynek minősül és emiatt ellene büntetőeljárás indult, kártérítési felelőssége a kár teljes mértékéig terjedhet, egyéb esetekben a tag kártérítési felelőssége legfeljebb az előző évi, egy tagra eső átlag munkaegység-részesedés értékének egy havi összege terhéig terjedhet. A kártérítés összegének megállapításánál az okozott kár nagysága mellett figyelembe kell venni a vétkesség fokát, a tag vagyoni helyzetét, családi körülményeit és a termelőszövetkezetben végzett munkáját. A vagyonkezeléssel megbízott termelőszövetkezeti tagok anyagi felelősségét a minisztertanács eltérően szabályozhatja.

Az okozott kár egy éven belül a 300.- Ft-ot nem haladja meg, a kártérítési kötelezettség megállapítása a vezetőség hatáskörébe tartozik. Ha a fenti értékhatárt a kár meghaladja, a kártérítésre kötelezés kérdésében a közgyűlés határoz. Ha károkozás folytán büntetőeljárás is indult, a kártérítési követelés érvényesítése bírósági utra tartozik.

A vezetőségnek kártérítési kötelezettséget megállapító határozata ellen a közgyűléshez, a közgyűlésnek első fokon hozott határozata ellen pedig a határozat közlésétől számított 30 napon belül tsz döntőbizottságához lehet fordulni. (Tvr. 13., 14., 15. §.)

A közgyűlésnek másodfokon hozott határozata ellen további jogorvoslatnak nincs helye.

A termelőszövetkezeti tag fegyelmi felelősségével kapcsolatban a végrehajtási rendelet szabályai a következőkben foglalhatók össze. A tag által elkövetett mulasztás kisebb jelentőségű, társadalmi rendszabály (meggyőzés, szóbeli vagy írásbeli figyelmeztetés, nyilvános figyelmeztetés, a munka pótlásának, kijavításának, illetve újbóli megfelelő elvégzésének elrendelése, más munkakörbe történő beosztása, stb.) alkalmazásának akkor is helye lehet, ha vele szemben fegyelmi eljárást kellene lefolytatni, feltéve, hogy megelőzés szempontjai szerint ez egyébként megfelelőnek mutatkozik.

Társadalmi rendszabály alkalmazására a közgyűlés és a vezetőség jogosult. Ha a tag a rábízott munkát rossz minőségben, hiányosan vagy hanyagul végezte el, azt vele az elnök vagy a vezetőség újra elvégeztetheti. (FM rendelet 21. §.)

A fegyelmi eljárást a vezetőség rendeli el és foly-

tatja le. Megindítását az alapul szolgáló ok megjelölésével a taggal írásban közölni kell és minden esetben biztosítani kell, hogy védekezését előterjeszthesse. Ha a tényállás felderítése, vagy az ügy bonyolult természete szükségessé teszi, a vezetőség a tagok sorából 3 tagu fegyelmi bizottságot rendelhet ki, amely eljárásának eredményéről készített jelentésében a hozandó fegyelmi határozatra vonatkozóan köteles javaslatot tenni. Vezetőségi tag fegyelmi ügyében minden esetben, az ellenőrzési bizottsági tagoknak pedig e tisztségükből folyóan elkövetett fegyelmi vétsége esetén a közgyűlés a fegyelmi eljárás lefolytatására a földművelésügyi miniszter a termelőszövetkezeti tanács elnökével egyetértésben fegyelmi szabályzatot adott ki.

Ha a fegyelmi eljárás alapjául szolgáló magatartás (cselekmény, vagy mulasztás) a tsz-nek vagyoni kárt okozott, a kár megtérítése iránt az anyagi felelősség szabályait kell alkalmazni a hivatkozott törvényerejű rendelet 14., 15., illetve 55. §-ai szerint.

Ha a fegyelmi eljárás alapjául szolgáló magatartás bűncselekmény, vagy bűncselekmény elkövetésének alapos gyanuja merül fel, a büntetőfeljelentést meg kell tenni, feltéve, hogy a feljelentési kötelezettséget jogszabály állapítja meg, vagy az eset körülményeire tekintettel a

feljelentés megtétele egyébként indokolt. A büntetőjogi felelősségre vonás mellett a fegyelmi felelősségre vonás külön eljárásban lefolytatható. (FM rendelet 23. §.)

A törvényerejű rendelet a tag kizárását külön szabályozza, de nem a fegyelmi felelősségi részben. A kizárás azonban jól láthatóan enélkül is fegyelmi büntetés. A közgyűlés kizárhatja azt a tagot - a rendelet 18. §-a szerint-

- a/ aki a Népköztársaság, a népgazdaság rendje vagy a társadalmi tulajdon ellen elkövetett büntet miatt jogerősen három évet meghaladó börtönbüntetést kapott,
- b/ a munkafegyelmet ismételten és súlyosan megsérti,
- c/ a tsz-nek szándékosan, vagy súlyos gondatlanságból számottevő anyagi kárt okoz,
- d/ tsz taghoz méltatlan életmódot folytat,
- e/ ismételt figyelmeztetés ellenére is a törvényes kereteket meghaladó háztáji gazdálkodást folytat,
- f/ a vezetőség engedélye nélkül munkaviszonyt létesít és azt a vezetőség ismételt felhívására sem szünteti meg.

(FM rendelet 21. §.)

A termelőszövetkezeti tag kártérítési kötelezettsége - a miniszteri rendelet 26. §. szerint - a törvényerejű rendeletben meghatározott keretek között a ténylegesen felmerülő kárra terjed ki. Az a tag, aki a termelőszövetkezetet ért kár bekövetkezésében nem járt el vétkesen,

kártérítésre nem kötelezhető.

Ha a kárt több tag együttesen okozta, annak megtérítésére együttesen, egymás között közrehatásuk arányában kötelesek. Kármegosztást kell alkalmazni a káreset bekövetkeztében - ideértve a szükséges megelőző intézkedések megtételét is - a termelőszövetkezetet is mulasztás terhe-
li. A kármegosztás nem érinti a tsz-nek azt a jogát, hogy az egyébként felelős taggal szemben kármegosztás folytán keletkezett visszkereseti igényét érvényesíthesse.

A kártérítés összegének megállapításánál (miniszteri rendelet 27. §.) körültekintően vizsgálni kell az összes körülményeket, vagyis az okozott kár nagyságát, a vétkesség fokát, a tag vagyoni helyzetét, családi és szociális viszonyait, végzett munkáját, illetve egyéb tárgyi és személyi feltételeket.

A kártérítés szempontjából irányadó egy tagra eső átlag munkarészesedés (munkaegység), egy havi összegét úgy kell kiszámítani, hogy az előző évi jóváhagyott zárszámadásban kimutatott összes természetbeni és pénzbeli munkaegység részesedés együttes forint összegének 1/12-ed részét el kell osztani az abból részesülő termelőszövetkezeti tagok számával.

Annak megállapításánál, hogy az első foku kártéri-

tési határozat meghozatala a tsz vezetőségének vagy a közgyűlésnek a hatáskörébe tartozik-e a következők az irányadók:

- a/ az egy éves határidőt a károkozás napjától, ha ez pontosan nem állapítható meg, akkor a kár felfedezésének napjától kell számítani,
- b/ a 300.- Ft-os értékhatár szempontjából az egy éven belül okozott károkat azok teljes összegében kell számításba venni,
- c/ vezetőségi és ellenőrzési bizottsági tagok elleni kártérítési ügyekben első fokon - a kártérítési követelés érvényesítése nem tartozik a bíróság hatáskörébe - összeghatárra tekintet nélkül a közgyűlés határoz (miniszteri rendelet 28. §.).

A büntető jogi felelősség alóli mentesülés a tag egyébként fennálló kártérítési, illetve fegyelmi kötelezettségét és felelősségét nem érinti. A kártérítési felelősség tárgyában indokolt írásbeli határozatot hozni és azt az ügyben érdekelt valamennyi tag részére kézbesíteni kell. (31.§.)

A kárt okozó tagot a törvényerejű rendelet 14. §. 2. bekezdésében meghatározott mértékig (tényleges kár) az eredeti állapot helyreállítására, vagy a kár természetbeni megtérítésére is kötelezni lehet. A kártérítés megfizeté-

sére a határozatban részletfizetési kedvezményt lehet engedélyezni. A határozat a tagot a kár azonnali megfizetésére kötelezheti és ugy is rendelkezhet, hogy a kártérítési összeget a tag az előleg kiadásakor vagy a zárszámadásakor neki jutó jövedelemrészeseéséből köteles megfizetni.

A jogorvoslati határidő eltelte, illetőleg a kellő időben előterjesztett jogorvoslat érdemi elbirálása előtt a kártérítés behajtása iránt intézkedni, arra a tag járandóságaiból levonást, vagy visszatartást eszközölni nem lehet.

Azt, hogy a tag jövedelemrészeseéséből mennyit és milyen sorrendben lehet kártérítési követelés fejében visszatartani, illetve levonni, a bírósági végrehajtáskor az ide szóló rendelkezések határozzák meg. Ha a kártérítési követelés nem büncselekményből ered, a levonást csak a bírósági végrehajtást és az adóbehajtást követő sorrendben lehet eszközölni. Ha a tag a kártérítés behajtásának a fentiekben szabályozott módját neki felrőhatóan meghiusítja, vagy a kártérítés összegének nagysága az egyébként is indokolttá, a jogorvoslattal meg nem támadott első foku, illetőleg a végérvényes másodfoku határozat alapján a tag ellen bírósági végrehajtásnak van helye. E végből a vonatkozó vezetőségi, illetőleg közgyűlési határozatot három

példányban a termelőszövetkezet működése szerint illetékes állami közjegyzőnek be kell mutatni, aki azt végrehajtási záradékkal látja el.

IV. 3./ A termelőszövetkezetnek a taggal szembeni felelős- sége

A termelőszövetkezet a tagjának okozott kárt a polgári jog kártérítési szabályai szerint tartozik megtéríteni. A kár megtérítése felől a közgyűlés határoz, határozata ellen, a határozat közlésétől számított 30 napon belül a termelőszövetkezeti döntő bizottsághoz lehet fordulni. (Törvényerejű rendelet 16. §.)

A termelőszövetkezet kártérítési felelőssége vétkeségre tekintet nélkül kiterjed azokra a vagyoni káresetekre is, amelyeket a termelőszövetkezet tagjai munkaszerződéssel alkalmazott dolgozói vagy ezeknek a termelőszövetkezetben foglalkoztatott családtagjai a termelőszövetkezet gazdálkodása körében a tagnak okoztak. Ez a rendelkezés nem érinti a termelőszövetkezetnek a kárt okozó személyekkel szemben fennálló megtérítési igényét. A megtérítési igényre a tagok esetében a hivatkozott törvényerejű rendelet 14. és 15. §-ai, a munkaszerződéssel alkalmazott dolgozók esetében a Munka Törvénykönyve vonatkozó ren-

delkezései, családtagok esetében a polgári jog általános szabályai az irányadók. A termelészövetkezeti tagok üzemi baleset miatti kártalanítását a dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1958. évi 40. tvr. rendeletei szabályozzák.

A kártérítési ügyben érdekelt termelészövetkezeti tagokat és dolgozókat külön értesíteni kell arról, hogy az ügyüket melyik közgyűlésen tárgyalják. A közgyűlési határozatról készült jegyzőkönyvi kivonatot külön kérelem hiányában is kézbesíteni kell.

IV. 4./ A mezőgazdasági termelészövetkezeti pártoló tagok felelőssége

A pártoló tagok helytállási felelősségét a szövetkezet tartozásaiért törvényerejű rendelet (1959. évi 22. sz. törvényerejű rendelet) 3. §. 1. bekezdése szabályozza. A jogszabályi rendelkezés szerint, ha pártoló tag földdel és egyéb mezőgazdasági termelőeszközzel rendelkezik, a beviteli kötelezettség ezekre kiterjed. Mindezek alapján fel kell tenni a kérdést, vajon ez a vagyon képezheti-e helytállás alapját a szövetkezet hitelezőivel szemben. A válasz nemleges. Egyfelől a tagok által bevitt föld sem képezheti helytállás alapját, másfelől a pártoló tag kötele-

zetségei a termelőszövetkezettel szemben sajátos jogállása miatt nem terjeszthető ki a tagokéval azonos mértékben.

A pártoló tag fegyelmi felelősségét a jogszabály nem tartalmazza. A hivatkozott törvényerejű rendelet végrehajtására kiadott 13/1960. (IV.20.) F.M. sz. rendelet a 2. §. 5. bekezdése ugyan előírja, hogy a pártoló tag köteles a szövetkezet demokrációt tiszteletben tartani, a termelőszövetkezetben végzett tevékenysége során a jogszabályok és az alapszabály rendelkezéseit, valamint a közgyűlés és a vezetőség határozatait megtartani, de ezek megszegéséhez nem fűz szankciót. A hivatkozott tvr. ugyanakkor előírja a 3. §. 2. bekezdésében, hogy a hatályos jogszabályoknak és az alapszabálynak a termelőszövetkezeti tagok jogait és kötelezettségeit szabályozó rendelkezései a pártoló tagokra nem alkalmazhatók. A fentiek alapján adódna a következtetés, miszerint a pártoló tagnak bár vannak kötelezettségei, de ezek megszegése esetén - a fegyelmi felelősségre vonás - feltételeinek fennállta mellett - sem terheli felelősség. Ezzel ellentétes következtetésre jut Nagy László az 1960-as Mezőgazdasági Jogi Tankönyv fegyelmi felelősséggel foglalkozó részében. Megállapítja, hogy a termelőszövetkezeti tagok fegyelmi viszonyait szabályozó 17/1960. (VII.27.) FM számú rendelet (termelőszövetkezeti, fegyelmi szabályzat) rendelkezéseit a közreműködés során elkövetett fegyelmi vétségek tekintetében a pártoló tagokra is alkalmazni kell.

Ebből következően a pártoló tagok fegyelmi felelőssége a rendes tagokéval megegyezik.

Eltérések legfeljebb a speciális státusokból adódhatnak. Ilyen eltérés pl., hogy csak olyan magatartás minősül fegyelmi vétségnek, amely a közreműködési kötelezettség megszegését jelenti, illetve a pártoló taggal szemben fogalmi képtelenség olyan büntetést alkalmazni, mint pl. tisztségből történő elmozdítás, vagy alacsonyabb munkakörbe való beosztás. Ugyancsak ide sorolható még az is, hogy a pártoló tagsági viszony kizárás helyett megszüntetéssel szűnik meg.

A pártoló tag kártérítési felelőssége a szövetkezettel szemben az alábbiak szerint alakul. A hivatkozott miniszteri rendelet 4. §-a alapján, ha a pártoló tag a közös munkákban való részvétel alkalmával a termelőszövetkezetnek vétkesen kárt okoz, kártérítési felelősségének érvényesítésénél a termelőszövetkezeti tagokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Egyéb esetekben a pártoló tag termelőszövetkezetnek okozott kárt a polgári jog szabályai szerint köteles megtéríteni.

A pártoló tag kártérítési felelőssége és ennek alapján a kárviselés mértéke tehát kettős. Egyfelől a közös munkaszervezetben végzett munkája során okozott kár esetében a feltétel a vétkesség, és a kárviselés mértéke azonos

a termelőszövetkezet tagjáéval, vagyis korlátozott. Amennyiben nem a közös munkaszervezethez kötődő munkavégzéshez kapcsolódik a károkozás, akkor a polgári jogi kártérítési felelősség szabályai lépnek előtérbe. Ilyen esetekben tehát a károkozó magatartásnak jogellenesnek és vétkesnek kell lennie, és ennek alapján teljes kártérítés terheli a pártoló tagot.

IV. 5. / A szövetkezet felelőssége a pártoló tagnak okozott kárért

A miniszteri rendelet 3. §. 2. bekezdése szerint a munkaviszony alapján betegség esetére biztosított pártoló tag a közös munka végzésével kapcsolatban üzemi balesetet szenved, vagy foglalkozási betegségben megbetegszik, a balesetet, illetőleg a foglalkozási betegséget úgy kell tekinteni, mintha azt munkaviszonya körében szenvedte volna el és ennek megfelelően kell őt kártalanítani. A szövetkezet tehát nem felel az olyan pártoló tag üzemi balesetből és foglalkozási megbetegedésből eredő káráért, amelyik munkaviszonyban álló pártoló tag kapcsán merült fel. Ebben az esetben a munkáltató kártérítési felelőssége tehát olyan kárért áll be, amelyek egyébként hatókörén kívül következtek be. Más kérdés, hogy az ilyen károkból eredő kártalanítást a társadalombiztosítási jogszabályok rendezik.

A közös munka végzésével kapcsolatosan bekövetkezett üzemi baleset, vagy foglalkozási betegség esetében a nyugdíjas, vagy az előbbi személyi körbe nem tartozó pártoló tag részére járó kártérítésről jogszabály nem tesz említést. Helyesebben kártalanításról szól, amit viszont külön jogszabály rendezésére biz. Ezekben az esetekben tehát kártérítési felelősség nem áll fenn, kártalanításról pedig külön jogszabály rendelkezik, még pedig az előbbieken már hivatkozott számú társadalombiztosítási jogszabály. Az viszont egyértelmű, hogy a termelészövetkezeti csoportok pártoló tagjai esetében még a fenti felelősségi szabályok sem alkalmazhatók. Itt a jogi senki földjére tévedhetünk.

IV. 6./ Speciális felelősségi alakzatok

A speciális felelősségi alakzatok közül a vagyonekezelők felelősségét szabályozza a 36/1960. (VIII.7.) korm. sz. rendelet. E szerint a mezőgazdasági termelészövetkezetnek az a tagja, aki munkakörénél fogva vagy megbízás alapján a termelészövetkezet vagyonának, vagy egyes vagyontárgyának kezeléséről és megőrzéséről huzamosan köteles gondoskodni, a neki átadott vagyontárgyakat a társadalmi tulajdont megillető fokozott gondossággal és körültekintéssel köteles kezelni és megőrizni, köteles a vagyontárgyakkal hiánytalanul elszámolni.

Fenti fokozott felelősségi szabálynak az idézett jogszabály három alfaját különbözteti meg:

- a/ az ugynevezett egyszerű vagyonkezelői felelősséget
- b/ a vagyonkezelői megőrzési felelősséget
- c/ a leltárhiányért való felelősséget

Egyszerű vagyonkezelői felelősség terheli azt a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagot, akinek átadott vagyontárgyakra vonatkozóan kezelési kötelezettsége áll fenn, viszont a fenti vagyontárgyakat nem leltár szerint veszi át és azok nincsenek kizárólagos használatában, veszély, illetve állandó őrizetében. Ebben az esetben a termelőszövetkezeti törvényerejű rendelet 14. és 15. §-ban a szövetkezeti tagokra megállapított felelősségi szabályokat kell alkalmazni némi eltéréssel. Egyfelől a kártérítés mértékének megállapításánál fokozott felelősséget kell figyelembe venni, másfelől a tag a felelősség alól csak abban az esetben mentesül, ha bizonyítja, hogy a kár bekövetkezésében vétkesség nem terheli.

A bizonyítási teher ebben az esetben megfordul, amelynek az a célja, hogy a tagban fokozott figyelmet, fokozott felelősségérzetet és gondosságot ébresszen a reábizott vagyontárgyak kezelésében. Ugyanakkor a fenti felelősségi szabályból az is következik, hogy az egyszerű vagyonkezelői felelősség a vétkesség elvén alapszik, pon-

tosabban a vétkesség vélelmén alapszik.

A vagyonkezelők megőrzési felelőssége azt a tagot terheli, aki a termelőszövetkezet közös vagyonához tartozó valamilyen vagyontárgyat leltár vagy jegyzék szerint elszámolási kötelezettséggel vesz át, azt kizárólagosan használja, állandó őrizetében tartja. Az ily módon kezelt és használt vagyontárgyakban bekövetkező hiány esetén a tagot teljes mértékben felelőssé lehet tenni. A tag kimentési lehetősége mindössze arra szorítkozik, hogy a hiány bekövetkeztében ugynevezett elháríthatatlan külső ok játszott szerepet. Ilyen típusu felelőssége van a pénztárosoknak, a pénz, illetve értékekezelőknek. A leltárhiányért való felelősség a vagyonkezelők közül a raktárak és a lerakatok dolgozóit a kezelésükre átadott és átvett vagyontárgyakban bekövetkezett leltárhiányért az előző évben egy tagra jutó átlag munkaegység részesedés, illetve a jövedelemrészesedés értékének egy havi összege erejéig terhelő anyagi felelőssége.

A felelősség abban az esetben együttes felelősség, ha a vagyontárgyak raktári kezelését a raktárban dolgozók egymás között nem osztották meg. Megosztás esetén a leltárhiányért az felel, aki a szóban lévő vagyontárgyat kezelésre átvette. Az anyagi felelősség fennálltának feltételét képezi a leltár vagy jegyzék, illetőleg jegyzőkönyv szerinti tétel átadása a vagyontárgyaknak, továbbá az, hogy a terme-

lőszövetkezeti tag a két leltározási időszak legalább felében és az időszak végén abban a raktárba dolgozzon, ahol a leltárhiány keletkezett. Raktáros felelőssége a leltárhiányért annak megállapításától számított három hónapon belül érvényesíthető. A határidő elmulasztása esetén a raktárossal szemben a leltárhiány miatt anyagi felelősséget érvényesíteni nem lehet. A három hónapos határidőt a leltáreredmény megállapítását követő naptól kell számítani.

Mint látható, az előző három fokozottabb felelősségi forma az objektív felelősség elvén alapul, vélelmezi a tag véttségét akár bekövetkezésében. Ennek megfelelően a kárviselés akár a teljes kárig is terjedhet, többek együttes károkozása esetén pedig kárviselésért való felelősség együttes jellegű.

A termelőszövetkezeti jogi felelősség ugyancsak speciális alakzata a többek károkozása. Az ilyen károkozási formákban is az együttes, illetve részarányos felelősség elve jellemzi a szabályozást és nem az egyetemlegesség. Az egyetemleges felelősséget a termelőszövetkezeti jogszabályok csak kivételesen alkalmazzák. Fő szabály szerint, ha a kárt több tag okozta, annak megtérítésére együttesen, egymás között pedig közrehatásuk arányában kötelesek. Ily módon elsősorban a közrehatás aránya a döntő, és nem a véttség foka. Ugyanakkor nem lehet kétséges, hogy a vét-

kesség fokának másodlagos figyelembe vehető körülményként a felelősség megállapításában szerepe lehet. A termelőszövetkezeti jogban az egyetemlegesség szabályával csak kivételként lehet találkozni.

IV. 7./ A vezetőség és ellenőrző bizottság tagjainak felelőssége

Egyetemleges a vezetőség és ellenőrző bizottság tagjainak a felelőssége a termelőszövetkezettel szemben azért a kárért, amelyet vezetőségi, illetve ellenőrző bizottsági minőségükben, ilyen működésük körében, a jogszabályok vagy az alapszabály megsértésével szándékosan okoztak. Mentesül a felelősség alól az a vezetőségi vagy ellenőrző bizottsági tag, aki a kárt okozó határozat meghozatalában vagy a kárt okozó intézkedés megtételében nem vett részt, továbbá, aki részt vett ugyan, de a határozat ellen szavazott, illetőleg az intézkedés ellen tiltakozott.

Az egyetemleges felelősségnek az egyik esetét képező vezetőségi illetve ellenőrző bizottsági tagok felelősségénél láthatóan a szándékos és jogellenes magatartás váltja ki az anyagi jogi felelősségnek ezt a speciális mértékét. Ebből következően amennyiben a vezetőség, illetve az ellenőrző bizottság tagjainak a magatartása nem szándékos, akkor szó sem lehet egyetemleges felelősségről, hanem

legfeljebb az úgynevezett többek károkozásának esetéről beszélhetünk. Ennek megfelelően a fenti tisztségviselők felelőssége együttes és részarányos, azaz elsősorban a közrehatás aránya a döntő és csak másodsorban a gondatlanság foka. Ez a felelősségi szabályozási megoldás azonban feltételezi, hogy fenti tisztségviselői csoportok tagjainak felelőssége, közrehatása egyéniesíthető és egyértelműen megállapítható. Bár a felelősség ilyen esetben a teljes kár megtérítését jelenti, mégis - a polgári jogi kártérítési felelősséghez képest - korlátozott kárviselésről beszélhetünk, miután csak az úgynevezett *damnum emergens* jellegű, azaz csak a tényleges károk megtérítéséről lehet szó.

IV. 8./ Az egyszerű mezőgazdasági szövetkezeteknél fennálló felelősségi formák

a/ Termelői szakcsoport

A termelői szakcsoport földműves szövetkezeteken belül a földműves szövetkezetek tagjai által, kizárólag a tagok saját földjén alakított egyszerű mezőgazdasági szövetkezési forma. A jogszabály - 31/1959. (V.26.) kormány. sz. rendelet - mindössze a tagok helytállási jellegű felelősségét szabályozza külön. Eszerint a tagok a termelői szakcsoport kötelezettségeiért - ideértve az intéző bizottság által a csoport tagjai nevében vállalt kötelezettségeket is - együttesen és részarányosan (a tevékenységben való részvétel szerint osztott jövede-

lem arányában) felelnek. Mint mindig, az együttes és részarányos felelősségnek itt is kettős célja van. Az egyik cél a károsult kártérítéshez juttatásának feltétlen jellege, amely a polgárjogi reparáció elvéből származtatható. Ugyanakkor a másik cél az lehet, hogy nem minden tag egyenlően kell, hogy helyt álljon, a helytállás mértéke igazodjon a tevékenységben való részvétel, illetve az ennek megfelelően megszerzett jövedelemfelvétel arányához.

b/ Mezőgazdasági társulás

A földműves szövetkezet tagjai a földműves szövetkezet keretén belül hozhatják létre. A tagok a társulás kötelezettségeiért együttesen és részarányosan, tehát szerzett jövedelmük arányában felelnek, jól láthatóan ez a felelősség is tipikusan helytállási felelősség.

c/ Szakszövetkezet

Földműves szövetkezet keretében a szövetkezet tagjai által alakított, jogi személyiséggel rendelkező önálló szövetkezet. A felelősség tekintetében a földműves szövetkezetekről szóló - az előbbieken már ismeretett jogszabályok - és fenti kormányrendelet ad eligazítást. A hivatkozott kormányrendelet 9. §-a egyben elrendeli az 1959. évi 7. sz. mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló - törvényerejű rendelet egyes

szakaszainak alkalmazását is. A törvényerejű rendelet 13. és 18. §-ai foglalkoznak a termelőszövetkezet tagjának fegyelmi és anyagi felelősségével. Érdekesség, hogy a kormányrendelet nem említi ezeket a szakaszokat, mint a szakszövetkezet esetében alkalmazandó jogszabályokat, ebből következően pusztán a földműves szövetkezeti jogszabályok rendezik a szakszövetkezeti tagok fegyelmi és anyagi felelősségét. Ezeket a szabályokat viszont a földműves szövetkezetekről szóló résznél már ismertettük, így megismétlésük felesleges.

A különös - nem egybehangolt - szabályozás bizonyítékként azonban hivatkozhatunk a jelölt kormányrendelet azon szakaszára, amely alkalmazni rendeli viszont a mezőgazdasági termelőszövetkezeti tvr. 56-58. §-ait, melyek a vezetőség és az ellenőrző bizottság tagjainak felelősségét szabályozzák. Mint láttuk, az ellenőrző bizottság, illetve a vezetőség tagjainak felelőssége szándékos károkozás esetén egyetemleges, gondatlan károkozás esetén pedig együttes és részarányos. A fentiek szerint tehát a szakszövetkezetek körében a tagok felelősségére földműves szövetkezeti, s azok mögöttes jogszabályaként jelentkező 1947. évi XI. sz. törvénycikk bizonyos rendelkezései is számba jöhetnek, míg ugyanakkor a vezetőség és az ellenőrző bizottság tagjainak esetében a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló törvényerejű rendelet szabályai nyernek alkalmazást. Előbbiekből következően a szakszövetkezeten belüli felelősségi viszonyok négy

jogszabály keretében nyernek megfogalmazást. A tagi helytállás a földműves szövetkezetekről, illetve az egyszerű mezőgazdasági szövetkezetekről szóló jogszabályban, illetve az 1947. évi XI. sz. törvénycikkben, a tagok a fegyelmi és anyagi felelőssége a földműves szövetkezetekről szóló jogszabályban, a vezetőség és felügyelő bizottság tagjainak anyagi, illetve fegyelmi felelőssége a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló jogszabályban nyer rendezést. Utóbbi azért is különösen fontos, mert bármilyen egyszerű szövetkezeti formánál a vezetőségi, illetve az ellenőrző bizottsági tagok felelőssége a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló jogszabályok szerint alakult.

d/ Falusi ifjúsági szövetkezet

Általános és középiskolai tanulók alakítják a földműves szövetkezet keretein belül. A tagok helytállási felelőssége a többi egyszerű szövetkezeti tagéhoz hasonlóan alakul, tehát együttes és részarányos.

Mint már hangsúlyoztuk, az összes egyszerű mezőgazdasági szövetkezet vezetőségi, illetve ellenőrző bizottsági tagjai felelőssége szándékos károkozás esetén egyetemleges, gondatlan károkozás esetén pedig együttes és részarányos. Fenti, a tisztségviselőkre vonatkozó szabály szinten minden az ebben az időben keletkező egyéb típusu ágazatu vagy formájú szövet-

kezetnél egy az egyben azonos tartalommal ismerhető fel. A falusi takarékszövetkezetekről szóló 23/1959. (X.15.) IM sz. rendelet 8. §-a szerint az igazgatóság és felügyelő bizottság tagjai egyetemlegesen kötelesek megtéríteni a takarékszövetkezetnek azt a kárt, amelyet működésük körében a jogszabályok, az alapszabály, a kölcsönök engedélyezésére és folyósítására vonatkozó szabályok, valamint az ügyviteli szabályzat rendelkezéseinek megszegésével szándékosan okoztak; gondatlan károkozásért közrehatásuk arányában tartoznak felelőséggel.

Nem felel az a tisztségviselő, aki a károkozó határozat meghozatalában vagy az ilyen intézkedés megtételében nem vett részt, ellene szavazott, vagy tiltakozott. Az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjaival szemben a takarékszövetkezet kártérítési követelését a közgyűlés által kijelölt tag vagy az ügyész érvényesíti. A gondatlan károkozásból eredő igény a megbízás megszűntétől számított 1 év alatt elévül. Szándékos károkozás esetén az elévülési idő a polgárjog szabályai szerint alakul.

Ugyancsak hasonló szabályokat találunk a lakásszövetkezetekről szóló ezen időből származó jogszabályokban. A lakásszövetkezetéről szóló 20/1959. (IV.16.) korm. sz. rendelet végrehajtási rendeletként kiadott 2/1959. (V.28.) ÉM-PM sz. rendelet mellékleteként kiadott alapszabály minta 36. pontjában szabályozza az igazgatóság és felügyelő bizottság fele-

lősségét. Eszerint az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjai felelősek azokért a károkért, amelyeket működésük körében a jogszabályok vagy az alapszabály megszegésével okoztak. Ha károkozás szándékos magatartásból ered, a felelősség egyetemleges, egyéb vétkes magatartásból eredő kárért a vezetőségi, illetve felügyelő bizottsági tagok közrehatásuk arányában felelősek. Nem felel az az ellenőrző bizottsági, illetve vezetőségi tag, aki a károkozó határozat meghozatalában nem vett részt, az ilyen határozat vagy intézkedés ellen szavazott, továbbá az ilyen intézkedés ellen tiltakozott.

V. Az ipari szövetkezetekre vonatkozó felelősségi szabályok
az 1950-es és 1960-as években

A felelősség jogi szabályozása tekintetében az 1875. évi XXXVII. törvénycikk (kereskedelmi törvény), illetve 1898. évi XXIII. törvénycikk rendelkezései már az előzőekben ismertetésre kerültek. Az ipari anyagbeszerző, termelő és értékesítő szövetkezetekről szóló 1924. évi XVIII. törvénycikk 6. §-a szerint az Iparosok Országos Központi Szövetkezetének kötelezettségeiért az alapító tagok csak alapítványi üzletrészek erejéig, az államkincstár csak az általa átvett alapítványi üzletrészek erejéig, a rendes tagok pedig az általuk jegyzett üzletrészek névértékének ötszöröséig felelősek. A felelősség tehát helytállás. Az alapító tagok azok, akik csak tőkével járulnak a szövetkezeti központ létesítéséhez a szövetkezeti központ szolgáltatásait nem veszik génybe. Rendes tagok főszabályként csak szakipari szövetkezetek lehetnek, amelyek üzletrészt jegyeznek és igénybe veszik a szövetkezeti központ szolgáltatásait. Az alapító tagok a szövetkezet alapítójához egy vagy több alapítványi üzletrésszel járulnak hozzá. Az Iparosok Országos Központi Szövetkezete működését szövetkezetekbe még nem tömörült kézmű- kis- és középiparosokra, valamint ezeknek gazdasági célt szolgáló alkalmi egyesüléseire is kiterjesztheti az érdekeltek ez irányú kérelmére.

A többszörös felelősség elvének érvényesítésére akkor

kerül sor, mikor az előállott veszteségek fedezése azt szükségessé teszi. A kisipari szövetkezetekbe tömörült tagok anyagi gyengesége miatt a többszörös felelősség (ötszörös) érvényesíthetősége biztosítékául és azért, hogy az ötszörös felelősség ne zsugorodjék kétes értékű formasággá, a törvény-cikk 6. §-a lehetővé teszi, hogy a szövetkezeti központ az ötszörös felelősségnek megfelelő ugynevezett szavatossági tőke befizetését már előzőleg is megkövetelje. Ehhez azonban közgyűlési döntést a cégjegyzékbe be kell vezetni. Az alapszabályok állapítják meg azt az időpontot, és azokat a feltételeket, amikor a szavatossági tőkét be kell fizetni. A szavatossági tőke, illetve annak befizetett részletei után a befizetés napjától kamat jár. A kamat nagyságát az alapszabályok állapítják meg.

A törvénycikk egyebekben az 1875. évi XXXVII. törvény-cikk alkalmazását rendeli. Az 1947. évi XI. törvénycikk felelősségi szakaszaira az előzőekben már kitértünk. Fenti törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról, illetve kiegészítéséről szóló 1948. évi XXXI. törvénycikk 18. §. 4. bekezdése felhatalmazta a kormányt az Iparosok Országos Központi Szövetkezetek megszüntetésére, a megszüntetés napját a 7830/1948. korm. sz. rendelet 1948. július 24-ével állapította meg. Az Iparosok Országos Központi Szerkezete, Tagszövetkezetei a 11.430/1948. korm. sz. rendelet 1. §-a szerint 1949. január 24-ig a korábbi alapszabályok szerint mű-

ködhettek.

Az ipari szövetkezetek szabályozásának - s ezen belül jogi felelősségi szabályozásának - következő állomása a 23/1952. (III.27.) MT sz. rendelet volt. A közbenső időszak jogszabályi (41/1950. MT rendelet, 96/1951. MT rendelet) nem tartalmaztak a felelősség szempontjából jelentős rendelkezéseket. Az alapul vett kormányrendeletben kifejezett felelősségi szabályt a 6. §. 2. bekezdésében találhatunk, amely felhatalmazza az OKISZ-t, a KISZÖV-öt a kisipari szövetkezetek működésével, illetőleg fejlesztésével kapcsolatos állami rendelkezések megszegése miatt a vétkes személyek felelősségre vonásának kezdeményezésére. A kisipari szövetkezeteket terhelő felelősséggel kapcsolatos rendelkezéseket az alapszabály alapján írhatjuk le. A hivatkozott minisztertanácsi rendelet 14. §-a szerint a szövetkezet, KISZÖV, OKISZ szervezetére és működésére vonatkozó kérdéseket, amelyeket nevezett rendelet vagy más jogszabály nem szabályoz, az alapszabály rendezi.

A szövetkezet mintaalapszabályát a helyi ipari miniszter hagyta jóvá. ^{14/}

A kisipari szövetkezeteket a rendes gazdasági tevékenységük során vállalt kötelezettségeikért terhelő vagyoni felelősség korlátolt felelősség, mert csak a forgóeszközök alapjára szorítkozik. Ez a korlátolt felelősség a szö-

vetkezet megszűnése esetén korlátlaná válik, tehát ekkor a szövetkezet egész vagyonával felel kötelezettségeiért. Ez a felelősség helytállási felelősség, de nem nevezhető szövetkezeti jogi felelősségnek, hanem a polgári jogból ismert helytállás követelményét fogalmazza meg. A szövetkezet tagjai a szövetkezet kötelezettségeiért az alapszabály tartalma szerint felelnek.

A vezetőség tagjait az elnök vagy a vezetőség bármely más tagjának ténykedéséért egyetemleges felelősség terheli. Vezetőségi tag az elnök, a vezetőség bármely tagja által okozott kárért való felelősség alól csak abban az esetben mentesül, ha a kárt nem volt módjában elhárítani és emellett mihelyt tudomást szerzett kárt okozó cselekményről vagy mulasztásról, az ellen nyomban tiltakozott és arról írásban a KISZÖV-nek is jelentést tett.

A felettes szövetkezeti szervek és az OKISZ vezetőségének a kisipari szövetkezetekhez való viszonyában is a vezetőség tagjait terhelő egyetemleges felelősség elve érvényesül. Az OKISZ és a KISZÖV-nek okozott káron felül - felelnek azokért a károkért és veszteségekért is, amelyet jogszabályba vagy alapszabályba ütköző cselekményükkel vagy mulasztással a tagszövetkezetnek okoztak.

A szövetkezet tagja tagsági minőségéből eredően felel

a szövetkezet tartozásaiért (helytáll). A felelősség mértéke a tag által jegyzett részjegy összege. Abban az esetben, ha a kisipari szövetkezetnek olyan nagy vesztesége van, hogy azt az e célra rendelt alapból nem lehet fedezni, a tagokat - a közgyűlés határozata alapján - pótbefizetés teljesítésére lehet kötelezni. Ennek nagysága a határozatot megelőző három hónapban a tag részére kifizetett munkadíj havi átlagához igazódik. A pótbefizetés az említett egy havi átlag kétszeresét nem haladhatja meg, kiegyenlítése a közgyűlés által meghatározott módon történik.

Az új termelési munkaszervezet megjelenése, azaz a közös üzemi munkaszervezet feltűnése a fegyelmi felelősség kialakításával jár. Az OKISZ az ugynevezett szövetkezeti munkafegyelem megszilárdítása érdekében önálló fegyelmi szabályzatot dolgozott ki, melyet 46/1953. sz. határozatában állapított meg. A szabályzat hatálya kiterjed az ipari termelőszövetkezetek közös műhelyben dolgozó és bedolgozó tagjaira. A fegyelmi szabályzat a Munkatörvénykönyve alapján készült, szövetkezeti specifikuma szinte nincs.

Az anyagi felelősség speciális szabályozást nyer az ugynevezett szövetkezeti társadalmi tulajdon védelmi körébe soroltan. E körben

- a selejtes termékkel kapcsolatos kárért a tagot terhelő felelősség esetei nyernek külön szabályozást.

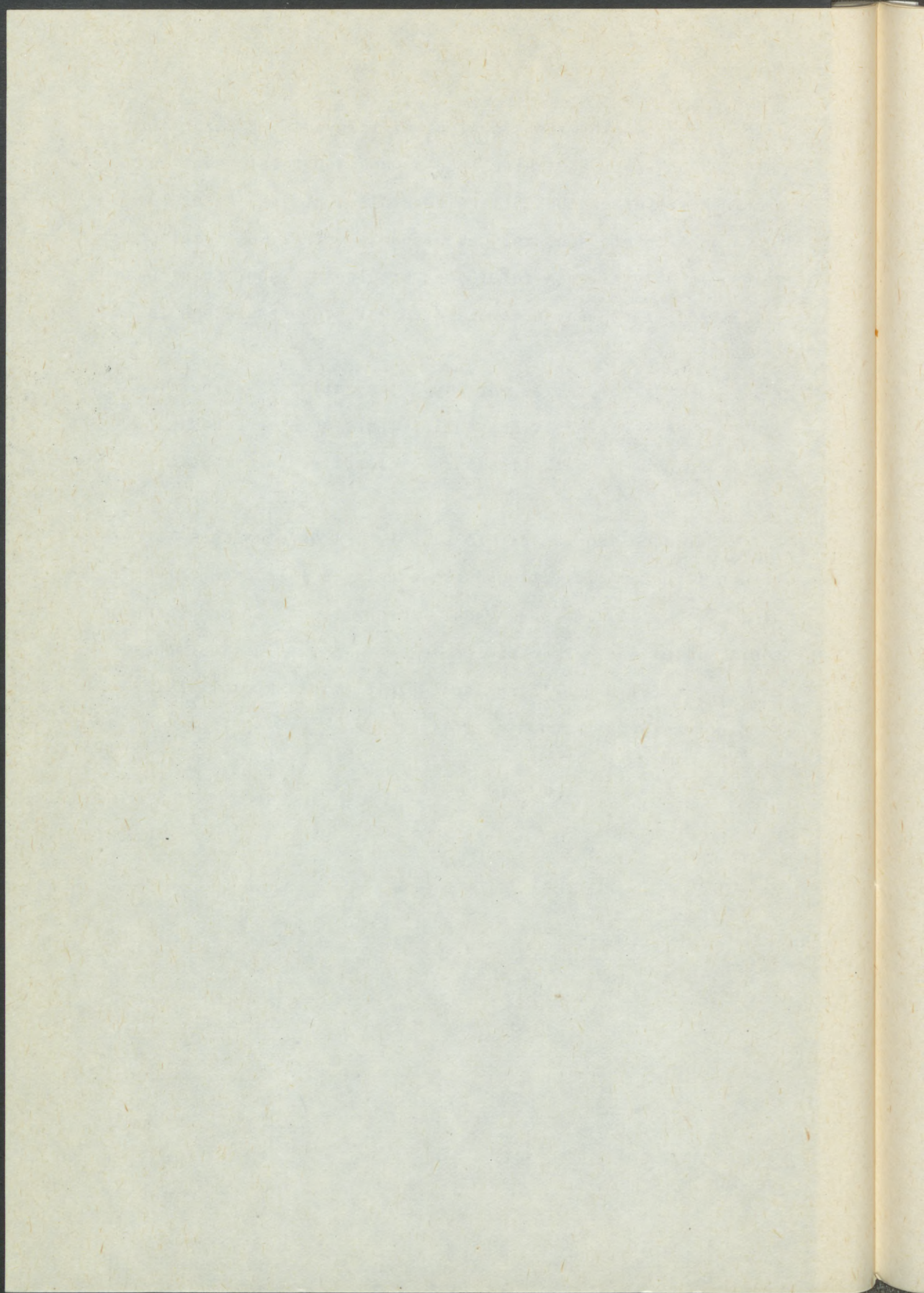
A fentiekre külön OKISZ határozatok születnek, sorrendben 31/1953. sz. alatt a selejtért való tagi felelősség tárgyában, 24/1953. sz. alatt a munka minőségéért viselt tagi felelősség tárgyában, végül 98/1952. (X.19.) minisztertanácsi rendelet alapján a leltárhiánnyal kapcsolatos felelősség körében is születik OKISZ határozat. A selejtes termékkel kapcsolatos kárért a tagot terhelő felelősség tárgyában a felelősséget a dolgozó vétkes magatartása alapozza meg. A dolgozót e szerint csak abban az esetben terheli felelősség, ha a selejt az ő hibájából következett be. Ha volt lehetősége arra, hogy megakadályozza az alkalmatlan termék keletkezését, nem hivatkozhat arra, hogy a selejt rajta kívül álló okokból következett be.

A munka minőségével kapcsolatos kötelezettségszegés vagyoni, büntetőjogi és fegyelmi felelősséget eredményez. Érdekessége a szabályozásnak, hogy az 1953. évi XII. sz. törvényerejű rendeletre alapozottan a terméket közvetlenül gyártó dolgozó felelősségre vonásán túl felelősséggel tartoznak a közvetlen vezetők, a szövetkezet elnöke és megfelelő üzemszervezés vezetője is. A leltárhiányért viselt felelősség a már idézett minisztertanácsi rendeleten alapul. A felelősség korlátolt, az érintett tag egy havi munkadíja erejéig érvényesíthető. Ha a leltárhiány büncselekmény vagy a dolgozó fegyelmi vétségnek minősülő vétkes magatartása folytán állt elő, a kártérítés szempontjából és a felelősség alapját tekintve is a

polgári jogi kártérítés szabályai az irányadók. A közös termelő és munkaszervezet kiépülése a munkajog felelősségi rendszerének szövetkezetbe történő adaptálásával jár. A felelőség a jogi felelőség, amelynek alapja a vétkes kötelezettség-szegés. A helytállási felelőség kivülesik a jogi felelőség értelmezési tartományán, a szabályozási szóhasználatban is.

A tagi helytállás mértéke a jegyzett részjegyhez igazódik, ez a korlátozott helytállási felelőség azonban nagymértékben nőhet a pótbefizetési kötelezettség előírásával.

A vezetőség tagjait fő szabályként egyetemleges felelőség terheli. A feltétlen és egyetemleges felelőség elve alól a kimentés elve érvényesül, amennyiben a kár megelőzéséért, illetve a kárt okozó cselekmény vagy mulasztás megakadályozásáért a vezetőség tagja szövetkezeti tagtól elvárható gondossággal minden megtett.

a fegyelmi vétség elkövetését állapítja meg a fegyelmi jogi szabályozás. E fegyelmi vétség a szövetkezeti termelőszerkezeti közösséghez tartozót terheli valamilyen kötelezettség vétkes megszegése alapján következik be, akár munkával összefüggésben, akár a munkakörön kívül, de a foglalkoztató közösséggel összefüggő magatartás alapján. A fegyelmi vétség törvényi megfogalmazásának nincs tényállásszerűsége, a fegyelmi vétség minden esetben megvalósul, amikor a termelőszerkezeti tag magatartásával valamely jogi vagy erkölcsi kötelezettségét megszegi. E jogi kötelezettség megszegése egyben a fegyelmi vétség vétségi és jogellenes elemének hangsúlyozását is adja. Fegyelmi vétségnek minősül kötelezettségek megszegésén túl bizonyos erkölcsi normák megszegése is, amelyek méltatlanok a szövetkező taghoz.

Ez utóbbi meglátásunk szerint a tipikusan kaucsuk jellegű tényállások egyike, amely a fegyelmi jogkör gyakorlója által tetszés szerint szűkíthető avagy tágítható. A fegyelmi vétség elkövetésének szankciójaként beálló fegyelmi büntetés volta-képpen belső termelőszerkezeti igazgatási aktus. Nem más, mint a termelőszerkezet vezető szervei által az elkövető taggal szemben alkalmazott és közvetetten a közösség rosszalását tartalmazó joghátrány, amely a belső igazgatási hatalom, az alá és fölérendeltségi viszony alapján kikényszeríthető. A fegyelmi büntetésnek természetesen a joghátrány okozásán túl nevelő, illetve preventív célja is van. Bár a fegyelmi jogi szabályok különféle fegyelmi büntetéseket állapítanak

meg, de azonosak a tekintetben, hogy a fegyelmi büntetések háromféle csoportba sorolhatók mindegyik esetben:

- anyagi hátrány okozása,
- erkölcsi marasztalás,
- a fennálló termelőszövetkezethez fűződő statusviszony módosítása vagy megszüntetése.

A fegyelmi büntetések szigorúság szerint növekvő sorrendben: szóbeli feddés, mint enyhe fegyelmi büntetés, az írásbeli megróvás, munkaegységlevonás, egyes kedvezmények megvonása, alacsonyabb munkakörbe, vagy más munkahelyre való beosztás, vezetőnek tisztségből való elmozdítás, a háztáji föld területének csökkentése, s végül a legsúlyosabb fegyelmi büntetés, amely a tagsági viszonyt megszünteti, s ily módon a tag elveszíti azokat a jogait, amelyek a tagsági jogviszony részei, a kizárás. A fegyelmi büntetés természetéhez hozzátartozik a végrehajtás, a végrehajtás kapcsán a végrehajtás próbaidőre való felfüggesztése, illetve a fegyelmi büntetés hátrányai alóli mentesítés.

A fegyelmi büntetést a fegyelmi hatóság szabja ki, mely fegyelmi hatóság hatalma közösség belső közvetlen irányító vezető szerepéből fakad. A fegyelmi hatóság termelőszövetkezetekben a közgyűlés, illetve az általa kiválasztott vezetőség. Ezek a szervek nem hatósági jellegű szervezetek, a jog ad hatalmi hatósági jogosultságot e szerveknek, s ne-

bár új elem, de teljes mértékben megfelel a szövetkezet szerveződési elveinek, ahogy ma mondanák, típusának. Hozzá kell azonban tenni, a termelőtípusú szövetkezet nem feltétlenül jelent egy hierarchikus igazgatású ágazati elven felépülő és mélységben igen sok színűen tagolt belső munkaszervezetet. Ebből következik és a 80-as évek próbálkozásai ezt alá is támasztják, hogy a belső konszenzusok, a belső szerződések kiépülése a fegyelmi jogi felelősség alól elviheti a talajt. Ebből viszont az is következik, hogy még a termelőszövetkezeti típus sem feltételezi eleve a fegyelmi felelősség rendszerét.

A termelőszövetkezetek kártérítési felelősségével kapcsolatban az eredeten és a rokonságon túl ezért jól látható az elkülönülés a polgári jogi felelősségtől, nevezetesen a szerződésszegésért való felelősség körétől. Ennek oka az, hogy a termelőszövetkezeti tagsági viszony nem feltétlenül szerződéses kapcsolatrendszer. Rokonvonása viszont e felelősségi formának a szerződésszegésért való felelősséghez, hogy nem harmadik személyekkel szemben fennálló felelősségről van szó. A termelőszövetkezeti jogi kártérítési felelősség a kollektiva tagjának felelőssége kollektívával szemben. A munkajog anyagi felelősségi rendszerétől a tag tulajdonosi pozíciója képezi az elhatárolási ismérvet. Az anyagi felelősséget a vétkesség és vétkes magatartás következtében előállt kár alapozza meg, ha a vétkes magatartás,

reparáció, illetve a károsultra összpontosítás irányába is. Megalapozza egy ilyen megoldás anyagi alapját a kárt okozó tag megnövekedett kárfedező képessége, továbbá a közös munkaszervezetből történő kiválása, a tagnak a szövetkezettől való nagyobb függetlensége.

A fentiek alapján a szövetkezeti felelősségi jog változása szorosan kötődik a termelőtipusu szövetkezetek belső intézményesülésének alapvető megváltozásához.

Amennyiben kialakulnak a tagi magángazdaságok, s a tagi magángazdaságok szövetkezésén belül a tagi viszonyokat és az anyagi folyamatokat elsősorban a konszenzusos megoldások kanalizálják, akkor a teljes szövetkezeti felelősségi rendszer belső kényszereknél is fogva alapvetően meg fog változni. Értelmetlenné válik a fegyelmi felelősség teljes rendszere és az összes fegyelmi büntetés. A fegyelmi büntetések között ma szereplő tisztségből elmozdítás, illetve kizárás nem fegyelmi büntetesként, hanem a szerződéses magatartási kapcsolatok megsértésének szankciójaként vetődhet fel. Ily módon a teljes fegyelmi jog kidobható a szövetkezeti jogi felelősség rendszeréből. Az anyagi felelősség rendszerében pedig a konstrukciós megoldások alapvető megváltoztatása érhető el, s a jogi megoldások keresésében elsősorban ismételten a károsultra lehet összpontosítani, előmozdítandó a reparációs célt. Feltételezhető, hogy ez az anyagi felelősségi konstrukció a nevelő és a preventív célzat tekintetében is sikeresebb-

bá válik.

Az 1960-es évek a termelőszövetkezeti jogalkotás tekintetében alapvető változást hoztak a jogforrások szintjére figyelemmel.

A megszületett egységes szövetkezeti törvény, továbbá az ipari termelőszövetkezetek törvényerejű rendeleti szintű szabályozása a szövetkezéssle kapcsolatos jogi szabályozás fokozott figyelmességét árulja el. A szövetkezeti jogi felelősségi rendszer tekintetében azonban ezek a jogszabályok koncepciót tekintve új megoldást nem hoztak, s ez érvényes az 1990-es évek elejéig. Nem volt szükség tehát arra, hogy a 70-es évek kodifikációs törekvésének felelősségi jog vetületét külön részletezzük. Oka volt továbbá ennek a dolgozat tartalmi és terjedelmi korlátja, továbbá az is, hogy a 70-es évek jogszabályainak tulnyomó többsége ma is hatályos jog, és a dolgozat feladata inkább a történeti jog bemutatása volt.

Ennek ellenére úgy gondolom, hogy az 1950-60-as évek szövetkezeti jogi szabályai, ezen belül különösen a dolgozat tárgyát képező termelőszövetkezeti jogszabályoknak a felelősségi rendszeréből levont következtetések kis módosításokkal vonatkoztathatók a 70-es és 80-as évek szövetkezeteire is. A módosításokat az igényelné, hogy a 70-es évek közepétől a szövetkezetek belső szervezetén belül kiépülő belső szerződéses kapcsolatok rendszere lehetővé teszi egy új típusu

szövetkezés megfogalmazását. Ez a belső konszenzusos rendszer azonban még mindig az alapvetően hierarchikus tagozódású belső munkaszervezet kiegészítőjeként funkcionál, s annak rossz hatékonyságát javítandó él. Ebben a tekintetben az alapkövetkeztetések, amelyek az 50-60-as évek felelősségjogi strukturáit illetik, meglátásom szerint fenntarthatók. Tévedés lehetőségét természetesen fenntartom.

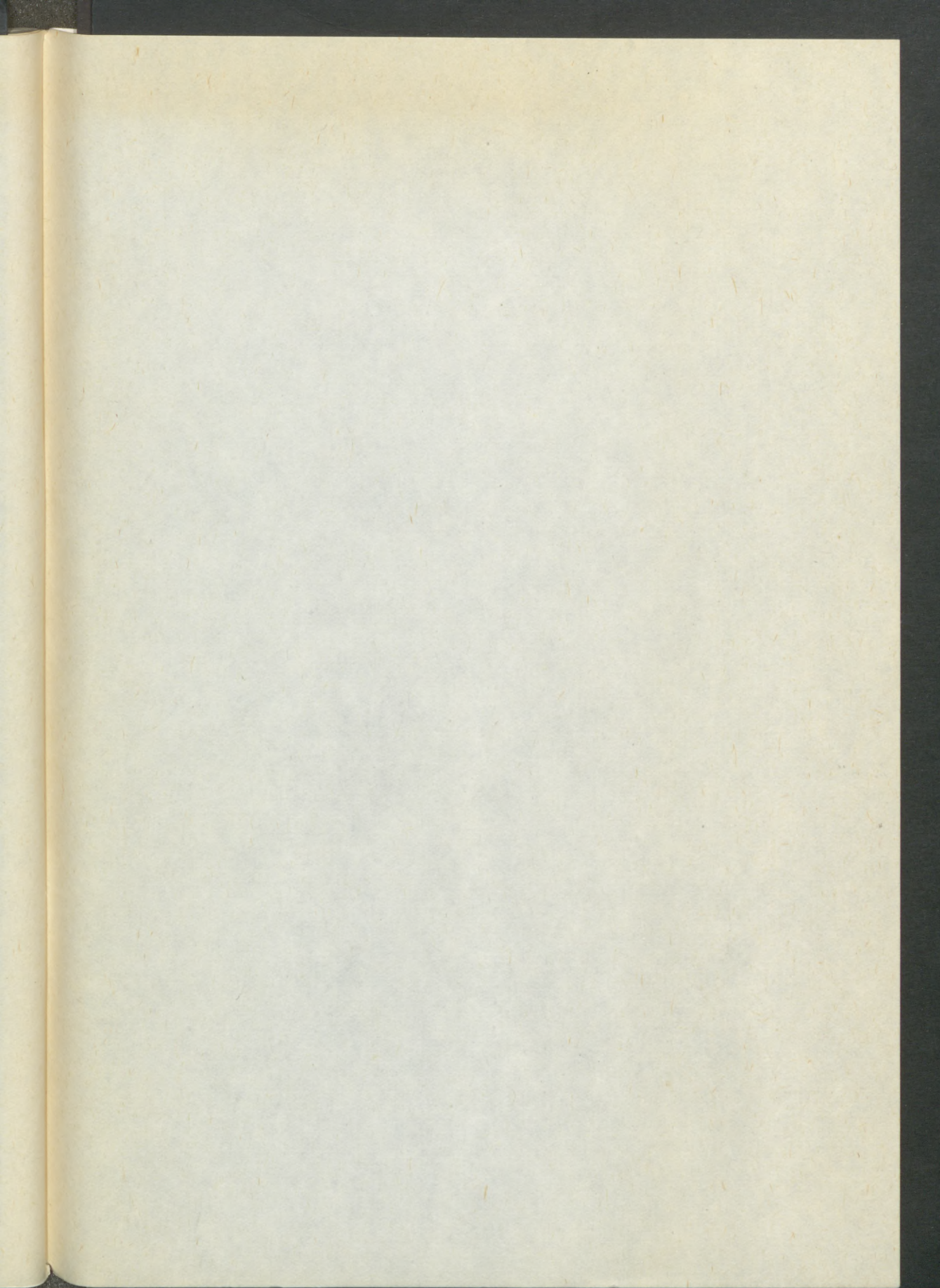
HIVATKOZÁSOK

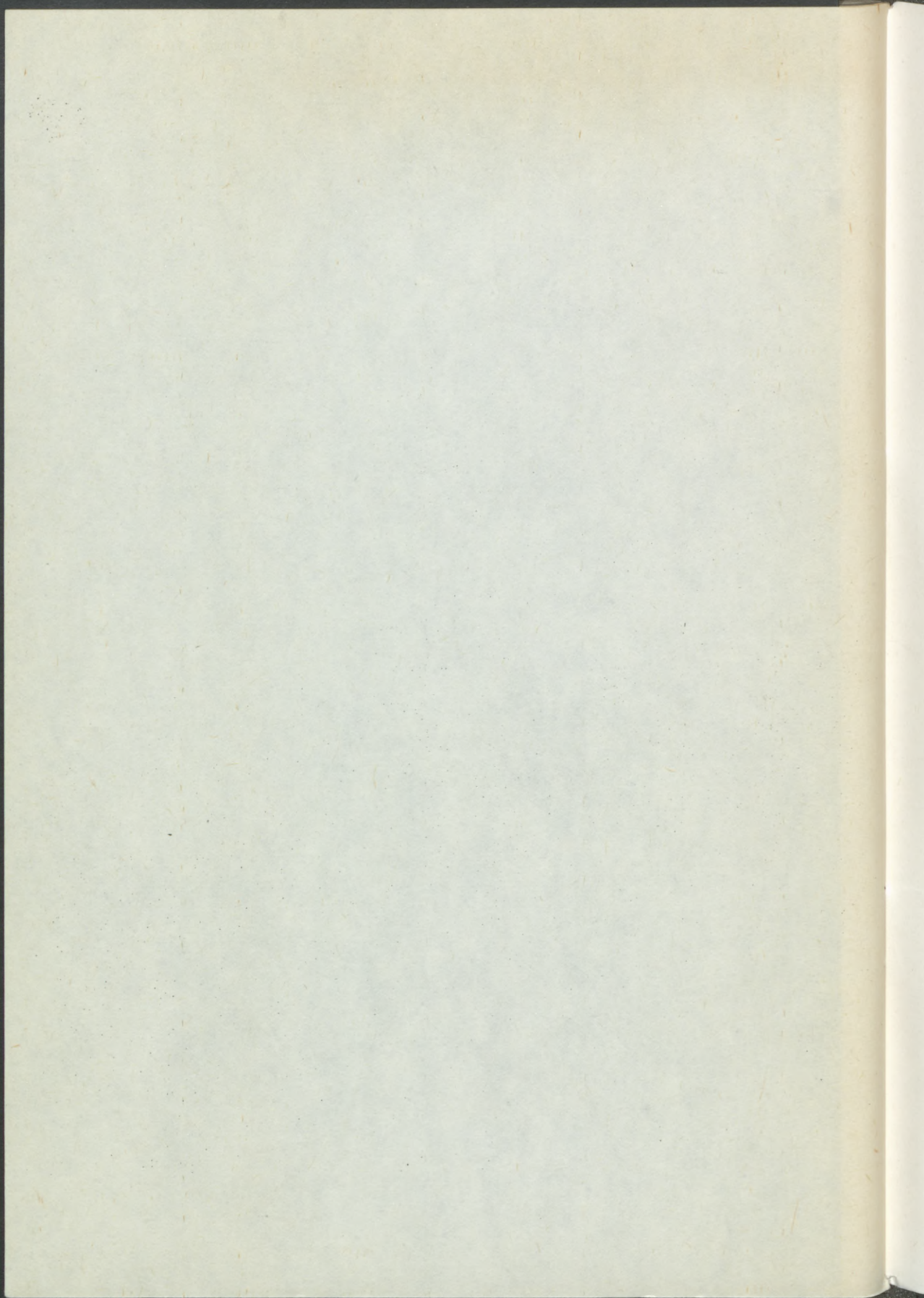
- 1./ Lásd bővebben: Asztalos László
Polgári jogi alaptan
Akadémiai Kiadó 1987.
- 2./ Lásd bővebben: Eörsi Gyula
Összehasonlító polgári jog
Akadémiai Kiadó 1975.
- 3./ Lásd erről: Sólyom László
A polgári jogi felelősség hanyatlása
Akadémiai Kiadó 1975.
- 4./ Lásd bővebben: Molnár Imre
A tsz tagok fegyelmi felelőssége
KJK 1953.
- 5./ Kereskedelmi törvény 213. §.
- 6./ Kereskedelmi törvény 232-236. §-ok
- 7./ Sztv. 16. §.
- 8./ Sztv. 42-45. §-ai
- 9./ Az 1920. évi XXX. tc. 10. §.
- 10./ Szvt. 14. §.
- 11./ Kuncz Ödön: A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlata
Budapest, 1922. 302. old.
- 12./ Kereskedelmi törvény 234. §.
- 13./ Lásd bővebben: Fülöp-Bokros
A szövetkezeti tv. és magyarázata
Budapest 1947,

14./ Lásd erről: Tury Sándor Kornél
Az ipari tsz-ek egyes jogi kérdései
Könnüipari Kiadó 1954.

15./ Lásd erről: Dr. Molnár Imre
A tsz tagok fegyelmi felelőssége
KJK 1963.

4408-2